

Hanza i njezino značenje za trgovinu sjeverne Europe od 12. do 17. stoljeća

Banić, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:317554>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZADRU
Odjel za povijest
Diplomski jednopredmetni studij povijesti

Ivana Banić

Hanza i njezino značenje za trgovinu Sjeverne Europe

od 12. do 17. stoljeća

(Diplomski rad)

Mentor

Prof. dr. sc. Mithad Kozličić

Zadar, 2015.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Ivana Banić** ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Hanza i njezino značenje za trgovinu Sjeverne Europe od 12. do 17. stoljeća** rezultat mojega vlastitog rada, koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na izvore i objavljenu literaturu kao što pokazuju korištene bilješke i popis korištene literature. Niti jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz bilo kojeg necitiranog rada i ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem također da niti jedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj ili znanstvenoj ustanovi ili pravnoj osobi. Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

U Zadru, 9. prosinca 2015.

SADRŽAJ

1. Uvod	4
2. Sjeverna Europa u prvoj polovici 12. stoljeća.....	5
2.1. Glavni preduvjeti za nastanak Hanzeatskog saveza.....	7
2.2. Podrijetlo i značenje riječi „hansa“	10
3. Počeci Hanzeatskog saveza (12.-14. stoljeće).....	12
3.1. Osnivanje Lübecka.....	12
3.2. Stvaranje trgovačke mreže	13
3.2.1. Širenje na istok; Gotland, Novgorod i Riga.....	13
3.2.2. Širenje na sjever; Skandinavija.....	16
3.2.3. Širenje na zapad; Engleska i Flandrija.....	17
3.3. Prvi savezi gradova	21
4. Vrhunac moći Hanzeatskog saveza (14.-15. stoljeće).....	24
4.1. Sukobi s Flandrijom i Danskom.....	24
4.2. Sukobi s gusarima	29
4.3. Organizacijska struktura Hanzeatskog saveza	32
4.3.1. Članovi Hanzeatskog saveza	33
4.3.2. Hansetag.....	39
4.3.3. Kontori.....	41
4.4. Opseg i predmeti hanzeatske trgovine	47
4.5. Brodovi i brodogradnja	53
5. Kriza i pad moći Hanzeatskog saveza (15.-17. stoljeće).....	56
5.1. Jačanje teritorijalne moći okolnih vladara, izmještanje trgovačkih puteva i jačanje konkurenata.....	56
5.2. Sukobi među članovima saveza i utjecaj reformacije	59
6. Zaključak	63
7. Popis literature.....	68

1. Uvod

Tema ovog diplomskog rada je povijest Hanze i njezino značenje za trgovinu Sjeverne Europe od 12. do 17. stoljeća. Glavni cilj rada je prikazati kako se razvoj Hanze, kao udruženja trgovačkih gildi donjonjemačkih gradova, odrazio na gospodarske prilike Sjeverne Europe tog doba. Ovim radom pokušati ću dati odgovor na tri ključna pitanja: kako je nastala Hanza, na koji način je djelovala i koji su glavni razlozi gubitka njezine moći.

Hanza, koja je od polovice 12. stoljeća postojala kao udruženje njemačkih trgovaca u inozemstvu radi zaštite njihovih interesa, počela se postupno razvijati u savez gradova. Razvojem trgovačke moći, savez hanzeatskih gradova, postati će ne samo gospodarski već i politički čimbenik Sjeverne Europe kasnog srednjeg vijeka. Postignuvši trgovački monopol na Sjevernom i Baltičkom moru savez je stvorio mnoge neprijatelje, u prvom redu Dance, s kojima će voditi i ratove. Gubitak moći saveza započinje u 15. stoljeću kada se otkrićem Amerike težište trgovine s Baltičkog i Sjevernog mora seli na Atlantik i sa sobom kao posljedicu donosi trgovačko jačanje atlantskih država poput Nizozemske, Španjolske i Portugala.

Literatura koja je korištena u pisanju diplomskog rada pretežito je sastavljena od radova na njemačkom i engleskom jeziku a ona na hrvatskom jeziku veoma je oskudna. Kao glavne oslonce u pisanju rada istaknula bih knjigu *Die Hanse* francuskog povjesničara Philippea Dollingera, čiji se povjesničarski rad temeljio na istraživanjima njemačke srednjovjekovne povijesti, te radove njemačkog povjesničara Rolfa Hammela-Kiesow, sa sveučilišta u Kielu.

2. Sjeverna Europa u prvoj polovici 12. stoljeća

Sjeverno i Baltičko more predstavljaju svojevrsnu analogiju Sredozemnom moru. Baš poput njega i ova dva mora u prvoj polovici 12. stoljeća povezuju područja koja ih okružuju: istočnu i sjevernu Europu; Rusiju, Poljsku, Skandinavski poluotok s Engleskom, Flandrijom i Brabantom.¹ Dodiri tih dvaju područja uključivali su i trgovačku djelatnost a posrednici i glavna čvorišta u toj trgovini bili su donjonjemački, pomeranski, livonski i pruski gradovi. Iz njih su polazili kopneni putovi u Novgorod, Bergen, Bruges i London. Kako u jednom tako i u drugom moru monopol nad trgovinom, prve polovice 12. stoljeća, još uvijek je pripadao Skandinavcima, posebice Norvežanima.² Na zapadu su dosegli do Islanda i Grenlanda, a na istoku su oplovili gotovo cijelo Baltičko more. Šveđani su se pak već od sredine 9. stoljeća počeli pojavljivati na vodama Dnjepra, gdje su osnovali prve naseobine i tu su trgovali s Rusima koji su robu sa sjevera i zapada prevozili prema obalama Kaspijskog jezera pa odande prema Bizantu i islamskom svijetu.³

Na južnim obalama Sjevernog mora prevladavale su flamanska i frizijska trgovina. Preko tih zemalja vodio je put s kontinenta u Englesku. Flamanski trgovci već u 11. stoljeću trguju s Dancima i Norvežanima, te se često pojavljuju i u Baltičkom moru, a odnosi s engleskim trgovcima naročito su oživjeli. Engleska je predstavljala glavnog proizvođača vune tog doba. Cijenjeno je bilo i englesko platno, ali ne cijenjenije od flamanskog stoga su trgovci iz Flandrije u Englesku prevozili svoje fino platno a izvozili prijeko potrebnu vunu za izradu tog platna.⁴ Osim po platnu Flandrija je bila poznata i po

¹ J. Kulischer, 1957, str. 231.

² P. Dollinger, 1966, str. 17.

³ H. Pirenne, 2005, str. 137.

⁴ U. Ziegler, 1996, str. 79.

velikim sajmovima koji su, s kratkim prekidima, održavani tijekom cijele godine i pored onog u Champagni predstavljali su glavno mjesto okupljanja mnoštva trgovaca sa sjevera i juga.

Na obalama Sjevernog mora zajedno uz flamansku isticala se i frizijska trgovina ali je već polovicom 12. stoljeća bila u laganoj stagnaciji. Utjecaj njemačkih trgovaca na Sjevernom i Baltičkom moru, još uvijek je u tom razdoblju bio slab ali će upravo zahvaljujući postepenoj stagnaciji frizijske trgovine ojačati. Polagano stagniranje frizijskih trgovaca postalo je osobito dobra prilika za donjonjemačke trgovce koji su znali kako iskoristiti tu slabost ne bi li izborili svoje mjesto u trgovini Sjevernim morem. U toj borbi prvi su se počeli isticati trgovci iz Kölna i Bremena. Köln je već početkom 12. stoljeća bio istaknuti trgovački grad i sajmište koje su posjećivali trgovci iz flandrijskih i engleskih gradova.⁵ O prisutnosti trgovaca iz Kölna na područjima Sjevernog mora, početkom 11. stoljeća, svjedoče i podaci u izvorima koji govore o tome kako im je engleski kralj Ethelred II.⁶ dao svoju zaštitu i proglasio ih jednakim građanima Londona.⁷ To im je pomoglo da u Londonu ojačaju svoje mogućnosti i trgovačke pozicije. Najkasnije do 1130. godine stekli su ondje pravo boravka, što je privilegij koji trgovci iz ostalih njemačkih gradova nisu posjedovali, a 1157. godine kralj Henrik II. dopustio im je slobodnu trgovinu u kraljevstvu.⁸ Davanje prednosti strancima u trgovini bilo je neophodno za aristokraciju i svećenstvo jer su ih oni opskrbljivali luksuznom robom, u zamjenu za vunu, kože i žito.⁹ Uskoro će njemački trgovci koji su se zatekli u Londonu

⁵ R. Hammel-Kiesow, M. Puhle, S. Wittenberg, 2009, str. 10.

⁶ Engleski kralj (968.-1016.).

⁷ P. Dollinger, 1966, str. 19.

⁸ Le Goff, 2010, str. 150.

⁹ J. Kulischer, 1957, str. 260.

uz most na rijeci Temzi izgraditi poslovni prostor, takozvani *Gildhalle*, u kojem će se sastajati i koji će s vremenom postati jezgra budućeg hanzeatskog kontora.¹⁰

2.1. Glavni preduvjeti za nastanak Hanzeatskog saveza

Prema Rolfu Hammelu-Kiesowu, od kraja 11. do sredine 14. stoljeća dogodili su se određeni paralelni procesi koji su predstavljali važne preduvjete za nastanak Hanze.¹¹ Prvi je bio sve veće uključivanje baltičkog prostora u zapadnu i srednjoeuropsku trgovačku mrežu, a drugi je veliki porast potražnje trgovinskih dobara, uzrokovan ubrzanom rastom stanovništva i napretkom gospodarske aktivnosti gradova.

Uključivanje baltičkog prostora u zapadnu i srednjoeuropsku trgovačku mrežu rezultat je preorijentacije skandinavskih trgovaca i pokrštavanja sjevernih i istočnih djelova Europe. Do kraja 10. stoljeća svoju robu; robove, krzna, morževu bjelokost – skandinavski trgovci su preprodavali prema islamskim središtima na istoku i jugoistoku. Krajem 10. stoljeća trgovina skandinavskih trgovaca počinje opadati.¹² S jedne strane provala Kumana na jug Rusije presjeca put prema Carigradu, a s druge je strane zabranjena trgovina robljem u Švedskoj i Norveškoj kao posljedica širenja kršćanstva na tim prostorima što je oslabilo trgovina s islamskim svijetom. Skandinavski trgovci morali su pronaći nove kupce za svoje sirovine, a pronašli su ih u srednjoj i zapadnoj Europi. Naime, sredinom 12. stoljeća intenziviralo se širenje njemačkog naroda na istok tzv. *Drang nach Osten*, što je započelo još za vrijeme Otona I.¹³ i njegovih nasljednika. Uspjeh njemačke kolonizacije, koji se odvijao usporedno sa slabljenjem careve moći unutar države ne duguje ništa samim carevima i izvršen je bez njihovog sudjelovanja. Njemački knezovi s donje Labe, osobito

¹⁰ U. Ziegler, 1996, str. 78.

¹¹ R. Hammel-Kiesow, 2000, str. 22.

¹² H. Pirenne, 2005, str. 138.

¹³ Oton I. (936.- 973.)

Karta 1. Baltička područja pod kontrolom Teutonskog reda, prva polovica 13. stoljeća (preuzeto iz H. Petrić - G. Ravančić, 2003., str. 111.)

Henrik Lav¹⁴ i pripadnici Teutonskog viteškog reda, energično su provodili germanizaciju i kolonizaciju u istočnim i južnim područjima obala Baltičkog mora koje su bile nastanjene poganim baltičkim narodima. Ovo teritorijalno širenje prema istoku obuhvaćalo je širenje njemačke

kulture, vjere, jezika i države. Rast broja stanovnika u 12. stoljeću stimulirao je kretanje naroda iz rajnskih, saksonskih i flamanskih područja u novoosvojena područja njemačkih vitezova. Tu su se osnivali gradovi i sela koji će kasnije postati centri lokalne trgovine, a njemačka vlast se tako krajem 12. stoljeća proširila na istok sve do Nise i donje Odre. Pokrštaivanjem velikih dijelova istočne Europe došlo je do proširenja kršćanskog "kulturnog prostora", a potražnja za sirovinama je nesrazmjerno porasla.¹⁵ Ta potražnja posebno je uključivala vosak, koji se koristio za osvjetljavanje oltara, i hranu za post u obliku suhe i usoljene ribe. Povećana potražnja za tim proizvodima pojačala je trgovačke veze između baltičkog prostora i središnjeg djela zapadne Europe. Ovakav razvoj događaja omogućio je da se osnivaju novi gradovi koji će predstavljati posrednike između sjeverne i istočne Europe, te srednje i zapadne Europe. S time dolazimo do drugog važnog preduvjeta za nastanak Hanze, a to je razvoj gradova.

¹⁴ Henrik Lav (1129.-1195.)

¹⁵ C. Jahnke, 2014, str. 30.

Razvoj Hanze vrlo je usko povezan s razvojem gradova. Proces nastanka Hanze, događa se istovremeno s procesom razvoja novih gradova. Stvorila su se nova sela i gradovi, a u postojećima je porastao broj stanovnika. Broj gradova na području njemačkih zemalja je s 250 u 1200. godini, tijekom 13. stoljeća eksplodirao na brojku od oko 4000.¹⁶ U literaturi se ističe mnogo objašnjenja za takav veliki rast: poboljšanje klime, tehnički napredak, tropoljni sustav. No, stvarni razlog, i način kako su ti pojedinačni čimbenici međusobno djelovali, još uvijek nisu utvrđeni. Napredak srednjovjekovne trgovine povezan je s razvojem gradova. Veći broj stanovništva doveo je do povećane potražnje za hranom, sirovinama i luksuznom robom, zbog čega su trgovačke mreže postajale gušće. Gradovi preuzimaju ekonomsku ulogu središnjih mjesta nepoljoprivredne proizvodnje i trgovine. U gradovima kao centrima obrtničke proizvodnje i trgovine leži ključ za gospodarski i politički uspjeh. Filip Dollinger dobro je objasnio kako je razvoj trgovine potaknuo proces nastanka novih gradova. Njegov nacrt nastanka gradova izgleda ovako: „priraštaj stanovnika nekih naselja s povoljnim položajem zahvaljujući imigraciji seoskih zanatlija i trajnom prisutstvu trgovaca; okupljanje unutar istog utvrđenog prostora jedne trgovačke četvrti - zvane Wiek u sjevernoj Njemačkoj - i jednog starijeg, crkvenog ili svjetovnog, upravnog središta; stvaranje jedinstvenog gradskog prava koje vodi računa o zemljišnim i trgovinskim pitanjima; stvaranje građanskog sloja(buržoazije); prevladavajući utjecaj trgovaca u toj zajednici, ponekad okupljenih u jednoj gildi; preuzimanje upravljanja gradom od strane najbogatijih obitelji; sve veća autonomija grada u odnosu na lokalnog vlastelina; na kraju, razvoj upravnih organa u rukama buržuja.“¹⁷

¹⁶ R. Hammel-Kiesow, M. Puhle, S. Wittenburg, 2009, str. 10.

¹⁷ P. Dollinger, 1966, str. 28.

Svaki grad vodio je vlastitu trgovačku politiku. Gradovi su među sobom i sa zemaljskim gospodarima sklapali trgovačke ugovore i tako nastojali postići raznovrsne olakšice.¹⁸ U središtima gradova počele su nicati nove četvrti s dućanima i tržnicom u kojima se odvijala trgovina. Od kraja 12. stoljeća ljudi najrazličitijih zvanja povezivali su se u društva prema svojem zanatu i birali svoje predstojnike. Tako su nastajali cehovi odnosno gilde. Porast stanovnika gradova značio je sve veću potrošnju a to je utjecalo na porast lokalne trgovine. Gradovi su bili centri trgovine robom svih vrsta, od domaćeg tržišta za građane i stanovnike obližnjeg grada, preko regionalne trgovine, i trgovine na daljinu. Trgovina na daljinu se u početku, zbog ograničenih mogućnosti prijevoza, sastojala uglavnom od luksuznih predmeta, ali uskoro će se sirovine za proizvodnju i hrana prevoziti i iz velikih udaljenosti. Posebno veliku korist od trgovine s velikih udaljenosti imali su gradovi na obalama mora koji su se prvenstveno bavili inozemnom trgovinom i u koje su u određeno doba godine dolazile velike trgovačke karavane iz različitih područja.

2.2. Podrijetlo i značenje riječi „hansa“

Riječ „hansa“ spominje se u 9. stoljeću u kontekstu označavanja grupe ljudi ili pučke gomile (lat. *cohors*), a u 12. stoljeću se počinje upotrebljavati u vezi s vanjskom trgovinom, u smislu zajednice osoba, odnosno udruženja trgovaca koji djeluju u inozemstvu.¹⁹ Prema tome hanze ili gilde bile su udruženja trgovaca u inozemstvu koji potječu iz istog mjesta ili zemlje. Ta su se udruženja formirala radi uzajamne pomoći na putu i za vrijeme boravka trgovaca u mjestu sajmovanja, te radi zajedničkog

¹⁸ J. Kulisher, 1957, str. 258.

¹⁹ C. Jahnke, 2014, str. 8.

iskorištavanja monopolnih trgovinskih sloboda u inozemstvu.²⁰ Izraz „hansa“ predstavljao je zbir svih prava i trgovačkih sloboda što ih je određena skupina trgovaca stekla u inozemstvu i posjedovala ih kao svoje zajedničko dobro. Ta prava povezivala su trgovce u jedno udruženje, gildu, i prema ovim pravima razlikovali su se od onih trgovaca koji ta prava nisu posjedovali. Kasnije su se te gilde udruživale s ostalim gildama trgovaca koji su potjecali iz istog područja. Na čelu tih trgovačkih gilda nalazile su se starješine; *hansegrafen* ili *oldermäner*. Oni su bili predstavnici trgovaca, koji su zastupali njihove interese. Ovako udruženi trgovci mogli su se lakše suprotstaviti konkurenciji i izboriti privilegije koje su omogućavale smanjenje ili ukidnje carina. Od tud naziv *Njemačka Hanza*, što će ga nositi udruženje donjonjemačkih trgovaca. Takve hanze formirale su se i drugdje, pa je tako u 11. stoljeću u Flandriji postojala tzv. „Londonska Hanza“-udruženje flamanskih trgovaca koji su odlazili u Englesku.²¹ Prema tome *Njemačka Hanza* nije bila pojava koja je predstavljala nešto novo, ali se je s vremenom razvila u mnogo opsežniju zajednicu od svojih prethodnica.

²⁰ J. Kulisher, 1957, str. 279.

²¹ U. Ziegler, 1996, str. 77.

3. Počeci Hanzeatskog saveza (12.-14. stoljeće)

Prema Dollingeru, povijest Hanze proteže se između dvije jasno prepoznatljive vremenske točke. Prva je osnivanje Lübecka 1158./1159. godine, a druga je posljednje zasjedanje Hanzeatske skupštine (*Hansetag-a*) 1669. godine.²² Međutim, većina modernih povjesničara složna je u tome da nema formalnog datuma osnutka Hanze već se njezini počeci, kao što smo u prethodnom poglavlju vidjeli, javljaju i prije osnutka Lübecka, kao rezultat razvoja gradova, širenja trgovačke mreže i ekspanzionističke politike njemačkih plemića prema istoku.

3.1. Osnivanje Lübecka

Iako u novijoj historiografiji prevladava mišljenje da se osnutak Lübecka ne može uzimati kao formalni datum osnutka Hanze važno je naglasiti kako je njegovim osnivanjem postavljen temelj za priključenje donjonjemačkih trgovaca sjevernomorskoj i baltičkoj trgovini. Novi grad dobiti će središnju ulogu u procesu ekspanzije donjonjemačkih trgovaca prema Baltiku i Sjevernom moru.

Povijest Lübecka započinje još 819. godine kada slavenski Abodriti²³ osnivaju naselje Liubice. Godine 1159. njemački vojvoda Henrik Lav i njegov vazal Adolf von Schauenburg osvojili su staro slavensko naselje Liubice i pretvorili su ga u grad.²⁴ Prednost koju je ovaj grad na obalama rijeke Trave imao je jednostavan pristup i dobra povezanost s rastućim potrebama tržišta na jugu, u istočnoj Vestfaliji i Donjoj Saskoj. Za

²² P. Dollinger, 1966, str. 10.

²³ Abodriti (lat. *Obodrites*) naziv za pripadnike ranosrednjovjekovnog zapadnoslavenskog plemenskog saveza na području današnjeg Mackleburga i Holsteina.

²⁴ R. Hammel-Kiesow, M. Puhle, S. Wittenburg, 2009, str. 22.

trgovce iz Vestfalije i Donje Saske, novi je grad bio, u usporedbi sa Schleswigom, mnogo bliži na putu prema Blatiku. Rijeka Trave čije se ušće nalazilo svega 20 km od grada bila je glavna poveznica s Baltičkim morem. Još jedna od prednosti grada bio je i izravan pristup soli u Lüneburgu i haringama na otoku Rügen. Haringa, naziv za vrstu ribe iz porodice srdeljki, bila je proizvod koji je imao rastuću potražnju uslijed rasta stanovništva i kršćanskog posta koji je nalagao 140 posnih dana u godini. Sol iz Lüneburga se je otpremala preko grada Bardowicka, u blizini Lüneburga, prema tržištima haringe na otoku Rügen. Budući da se je novoosnovani Lübeck nalazio na povoljnijem položaju mnogi trgovci iz Bardowicka doselili su se ovamo, pa su trgovci iz Lübecka iskoristili priliku da ovladaju već dobro uspostavljenom granom trgovine. Uskoro je Lübeck postao središnje mjesto pretovara za haringu i sol, kao i mjesto spajanja morskog i kopnenog puta u smjeru istok-zapad. Takav položaj omogućio je trgovcima iz Lübecka priliku da razmjenjuju velike količine robe, što je povećalo njihovu ekonomsku dobit pa su u želji za proširenjem svoje trgovine uskoro počeli poloviti prema Gotlandu i Rusiji. Lübeck će tako predstavljati odskočnu dasku za napredovanja donjonjemačkih trgovaca prema prostoru Baltika. Prva mjesta širenja njihove trgovine bili su Gotland, Novgorod i Riga.

3.2. Stvaranje trgovačke mreže

3.2.1. Širenje na istok; Gotland, Novgorod i Riga

Nakon osnutka Lübecka počeli su se njemački trgovci polako ali sigurno probijati prema utvrđenim trgovačkih putovima na istoku. Prvi je na redu bio otok Gotland u Baltičkom moru. Zbog svog strateškog položaja otok se razvio u središte baltičke trgovine između

ruskih, švedskih i danskih trgovaca.²⁵ Posredstvom vojvode Henrika Lava 1161. godine trgovci Gotlanda i Lübecka međusobno su potvrdili jedni drugima trgovačke povlastice što je rezultiralo osnivanjem Gotlandskog trgovačkog udruženja.²⁶ Njima će se pridružiti trgovci iz vestfalskih, saskih i novoosnovanih gradova na obalama Baltičkog mora. Donjonjemački trgovci naselili su se u Visby, na zapadnoj obali otoka u već postojeće skandinavsko naselje. S vremenom će to naselje prerasti u grad naseljen njemačkim trgovcima. Zajedno s Gotlandanima počeli su ploviti prema Rusiji. Cilj im je bio stići do Novgoroda koji je predstavljao veliko tržište krznom i voskom. Brodovi i trgovci koji su dolazili s Gotlanda kretali su se prema Rusiji stigavši u Finski zaljev gdje bi se okupljali na otoku Kotlinu. Otamo su odlazili do ušća rijeke Neve gdje se je roba prekravala na manje brodove s kojima se plovilo uzvodno prema jezeru Ladoga. Stigavši do jezera bio je potreban novi prekrcaj zbog brzaca na rijeci Volhov kojom se uzvodno dolazilo do Novgoroda. U Novgorodu su Gotlandani omogućili donjonjemačkim trgovcima da koriste njihovu tržnicu u St. Olavshofu budući da još nisu posjedovali vlastitu. Kako je s vremenom sve veći broj donjonjemačkih trgovaca pristizao dodjeljeno im je 1192. godine pravo da osnuju svoju vlastitu tržnicu, koja će dobiti ime St. Peterhof.²⁷ Novgorod nije predstavljao jedini cilj njemačkih trgovaca na istoku. Oni su pokušali proširiti svoju trgovinu prema unutrašnjosti Rusije sve do tržišta na jugu. Tamo se nalazio grad Smolensk, na gornjem Dnjepru, koji je još od vikingškog doba bio središnje mjesto prekrcaja za trgovinu prema Kijevu a odatle prema Crnom moru.

U zemljama na južnim obalama Baltičkog mora je krajem 12. stoljeća još uvijek živio pogani narod što je otežavalo širenje donjonjemačke trgovine na tim područjima. Zbog

²⁵ T. Förster, 2009, str. 12.

²⁶ P. Dollinger, 1966, str. 41.

²⁷ R. Hammel-Kiesow, 2000, str. 31.

toga je prodiranje donjonjemačkih trgovaca u ta područja išlo ruku pod ruku s pokrštavanjem stanovništva i osvajanjem starih naselja, te utvrđivanjem novih gradova od strane njemačkih plemića i Teutonskog viteškog reda. Njihovim osvajačkim i vjerskim pothvatima, njemačka se kolonizacija proširila od donje Labe do Njemena i uklopila se na područje između mora i slavenskih država u unutrašnjosti: Poljske i Rusije. U novoosnovane gradove se nastanjivalo stanovništvo iz različitih područja Njemačkog Carstva koje je sa sobom donosilo napredne poljoprivredne tehnike obrade zemlje. One su tijekom vremena pridonjele intenziviranju poljoprivredne proizvodnje i od zemalja na južnim obalama Baltičkog mora stvorile žitnicu hanzeatske trgovine. Privučeni gospodarskim napretkom i rastućim brojem stanovnika, donjonjemački su trgovci 1158. godine, 16 kilometara od Riškog zaljeva, blizu naseobine Liva, osnovali ispostave za trgovinu u regiji, iz kojih će se razviti budući grad. Redovnik Meinhard sagradio je 1190. godine u blizini prvi samostan, a 1201. godine biskup Albert je na temeljima starijeg, autohtonog naselja osnovao sjedište biskupije.²⁸ Tako je nakon više od 60 godina nakon utemeljenja Lübecka osnovan drugi donjonjemački grad na obalama Baltika. Značenje Rige za donjonjemačku baltičku trgovinu postati će neprocjenjivo. Pridruživanjem Gotlandskom savezu, radi zaštite svoje trgovine, Riga će postati jezgra za razvoj donjonjemačke trgovine prema Rusiji. Iz Rige će se rijekom Dvinom prevoziti roba u unutrašnjost prema ruskom gradu Smolensku. Tako su donjonjemački trgovci, pola stoljeća nakon osnutka Lübecka, učvrstili svoje položaje u najvažnijim trgovačkim središtima istočne Europe.

²⁸ H. Pirenne, 2005, str. 220.

3.2.2. Širenje na sjever; Skandinavija

Sasvim je prirodno da je, zbog geografske blizine, napredovanje donjonjemačkih trgovaca prema Danskoj bilo mnogo jače nego prema ostalim skandinavskim zemljama. Njemački utjecaj je tamo bio velik, u gradu Schleswigu činili su Nijemci većinu gradskog stanovništva, ali usprkos tome osim stoke Danska njemačkim trgovcima nije imala mnogo toga za ponuditi. Potpuno je drugačija bila situacija u Švedskoj. Trgovačke veze između Lübecka i švedskih gradova započele su nedugo nakon njegova utemeljenja. U drugoj polovici 12. stoljeća vojvoda Henrik Lav i švedski kralj Knut Eriksson sklopili su sporazum kojim je švedskim trgovcima u Lübecku osigurano izuzeće od plaćanja poreza.²⁹ Od tog vremena nadalje počeli su trgovci iz Lübecka i ostalih donjonjemačkih gradova ploviti i naseljavati se u švedskim gradovima, ponajprije u Kalmaru, na istočnom dijelu južne Švedske, te na zapadnoj obali švedskog poluotoka Skåne-a. Iz Kalmara su izvozili bakar i željezo, a dovozili su žitarice. Na poluotoku Skåne-u tržišta haringe postala su od neprocjenjive važnosti za trgovinu hanzeatskih gradova. Trgovci iz Lübecka, zbog geografskog položaja grada, imali su direktan pristup tom području. Tamo su dovozili sol iz Lüneburga, a odvozili usoljenu haringu. Tako da se je već krajem 12. stoljeća na ovim prostorima razvila opsežna trgovina usoljenom ribom.

U smjeru Norveške počelo je prodiranje trgovaca iz Lübecka početkom 13. stoljeća. Tamo su uspjeli doći do Bergena, najživahnije norveške luke na obalama Sjevernog mora. Dovožili su žitarice, a odvozili bakalar, riblje ulje i kože.

I ovdje su se, kao i u gradovima na istoku, donjonjemački trgovci u grupama nastanjivali na prilazima gradova, a s vremenom su na tim područjima izgrađivali svoje crkve i vlastite tržnice. Ostajali su u tijesnoj vezi među sobom i činili jedinstvenu, vrlo zbijenu i

²⁹ P. Dollinger, 1966, str. 46.

zatvorenu zajednicu. Iz tih prvotnih zajednica će se razviti budući kontori njemačkih trgovaca koje će, kasnije, širenjem grada činiti posebne četvrti opasane zidovima, radi zaštite od pljačke. Unutar zidova nalazila se je naseobina trgovaca, tržnica i skladište gdje su trgovci uskladištavali robu.

3.2.3. Širenje na zapad; Engleska i Flandrija

Nakon svrgavanja vojvode Henrika Lava 1180./81. od strane cara Fridrika Barbarose, donjonjemački trgovci izgubili su svog zaštitnika. Ovim sukobom njemačke zemlje na sjeveru bile su oslabljene i bez prave vlasti jer je car bio daleko i nije ima velikog utjecaja. Tu situaciju su početkom 13. stoljeća iskoristili danski vladari. Prvo je Knut VI. osvojio područje između Labe i njemačko-danske granice na sjeveru, a zatim je ova osvajanja proširio njegov brat Waldemar II. On je osvojio Lübeck, južnu baltičku obalu do današnje Litve, te južne djelove Švedske. Pod danskom vlašću Lübeck i donjonjemački gradovi ostati će do 1226./1227. godine.³⁰ U vrijeme danske vladavine osnovani su neki od budućih hanzeatskih gradova. Riječ je o Rostocku (1218.), Danzigu (1224.), Wismaru (1228.), te Stralsundu (1234.) Danski kraljevi potvrdili su Lübecku i novoosnovanim donjonjemačkim gradovima njihovu autonomiju, a njihovim trgovcima su dodjeljene trgovačke privilegije u inozemstvu. To je bio nevjerojatan napredak za inozemni položaj donjonjemačkih trgovaca. Poboljšanje položaja utjecalo je na dodatno napredovanje donjonjemačkih trgovaca na Sjevernom moru prema Flandriji i Engleskoj. Ovo napredovanje bilo je, za razliku od onoga na istoku i sjeveru, isključivo gospodarskog karaktera, bez kolonizacijskih elemenata. Trgovci iz Lübecka, Visbya, Rostocka, Stralsunda i Rige počeli su na zapad dolaziti u sve većem broju. Preko Lübecka su

³⁰ C. Jahnke, 2014, str. 34.

putovali u Hamburg, a odatle su plovili prema engleskim i flamanskim gradovima. U Engleskoj su počeli posjećivali luke: Yarmouth, Lynn, Hull, Boston i naposljetku London. Donjonjemački trgovci predstavljali su na tim područjima nove konkurente, stoga su se morali natjecati kako bi izborili svoja prava. Posebice napeto bilo je u Londonu koji je vrvio trgovcima iz različitih dijelova Europe, te je vladala žestoka konkurencija između flamanskih i trgovaca iz Kölna. Novopridošlice iz donjonjemačkih gradova gledali su i jedni i drugi kao konkurenciju, te je bilo teško očekivati da će međusobno uskladiti svoje interese.

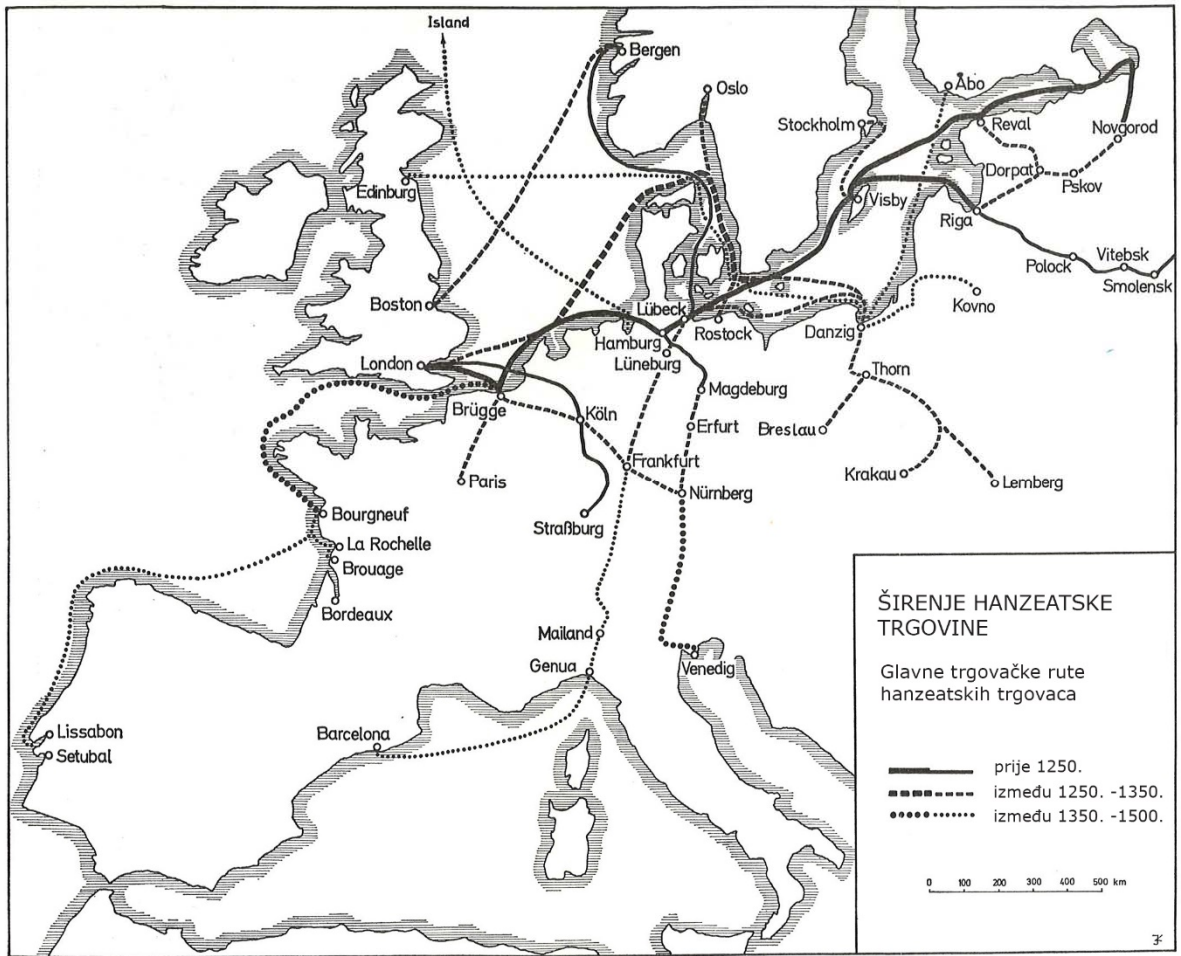
Našavši se u nezavidnoj situaciji, donjonjemački trgovci su uvidjeli da bi im spajanje individualnih privilegija olakšalo položaj, te su se, nakon što im je engleski kralj Henrik III. priznao pravo da osnuju društvo ili hanzu, odlučili povezati u jednu grupu. Osnivanje društva značilo je povoljnije uvjete za njihovu trgovinu stoga ovim udruživanjem nisu imali što izgubiti. Glavna uloga udruženja bila je osigurati trgovcima zajedničko korištenje privilegija koje su različiti donjonjemački gradovi stekli u Londonu. Od 1282. godine to udruženje počelo se nazivati „Hanza trgovaca iz Njemačke“.³¹ Članom ove Hanze mogao je postati svaki grad koji je želio koristiti povlastice a jedini uvjet je bio da je spreman podvrgnuti se pravilima društva.

Tek početkom 13. stoljeća počeli su se njemački trgovci, uključujući i one iz Kölna, pojavljivati u Flandriji. To je paradoksalna činjenica uzmemo li u obzir blizinu tog područja. Ovo se često objašnjava prevlašću koju su u trgovini imali flamanski trgovci na područjima Kölna, Bremena i Hamburga što donjonjemačkim trgovcima nije dopuštalo da dolaze do izražaja. Ipak tijekom druge polovice 13. stoljeća počeo se je broj donjonjemačkih trgovaca koji su posjećivali Bruges povećavati. Nesumnjivo je da su

³¹ R. Hammel-Kiesow, M. Puhle, S. Wittenburg, 2009, str. 29.

trgovci iz Kölna i Vestfalije putovali onamo kopnenim putem, dok su trgovci iz Bremena, Hamburga i Lübecka većinom dolazili morem. U suprotnosti s prilikama u Londonu ovdje nije bilo konflikata između trgovaca iz Kölna i Lübecka. Nije bilo starih privilegija koje bi trgovci iz Kölna morali braniti, već su u prvom redu bili zabrinuti za prodaju svog vina u flamanskim gradovima. Bruges je u to doba bio središnja tržnica zapada i glavno financijsko mjesto sjeverne Europe.³² Napuštajući postepeno sajmove u Champagnei europski trgovci se smještaju u Brugesu. Tamo su se okupljali trgovci iz različitih krajeva; Englezi, Škoti, Irci koji su donosili vunu za proizvodnju tekstila, Flamanci i Frizi koji su prodavali svoju stoku, ali i trgovci s francusko-engleske obale Atlantika, od La Rochella do Bayonne-a, sa svojim vinom. Španjolci i Portugalci su, također, donosili vunu i plodove s juga. Flamanska grofica Margareta je 1252./53. godine dodjela donjonjemačkim trgovcima privilegije kojima su dobili pravo na smanjenje carina u Brugesu. Ove, kasnije proširene privilegije, predstavljale su jezgru za procvat hanzeatske trgovine u Flandriji. Tako se je u manje od stotinu godina, trgovina donjonjemačkih trgovaca, u morima sjeverne Europe, izuzetno brzo proširila. Posvuda su njemački trgovci istisnuli svoje konkurente i u svim obalnim zemljama ostvarili su dobivanje važnih privilegija koje su njihovoj trgovini omogućile polet. Tako je nastala rana hanzeatska trgovačka mreža koja je povezivala dva velika gospodarska prostora: baltički i sjevernomorski.

³² P. Dollinger, 1966, str. 63.

Karta 2. Širenje hanzeatske trgovine (prema P. Dollinger, 1966, str. 599.)

3.3. Prvi savezi gradova

Dvadesetih godina 13. stoljeća započinje razdoblje u kojem gradovi preuzimaju ulogu zaštitnika trgovaca. Uvidjevši da samo zajednička trgovina može donjeti prednosti i napredak, do sredine 13. stoljeća, posvuda u inozemstvu donjonjemački trgovci povezuju se u saveze kako bi obranili svoja trgovačka prava. Iste takve tendencije vidljive su i u unutrašnjosti zemlje. Budući da u Njemačkom Carstvu, kao i u drugim okolnim zemljama tog doba nije bilo jake središnje vlasti, gradovi su bili, krajem 12. stoljeća, prisiljeni stvarati saveze kako bi svoje trgovce zaštitili od potencijalnih napadača. Opasnost od pljačkaša na cestama i morskim putevima predstavljala je ozbiljan problem. Zbog toga su donjonjemački gradovi sklapali međusobne saveze kako bi omogućili svojim trgovcima sigurnost putovanja. Aktivna politika gradova da zaštiti svoje trgovce ne bi bila moguća bez odredaba gradske skupštine. Da bi se odredbe o zaštiti trgovaca uopće donjele izvjesno je da su trgovci morali u tim gradskim skupštinama činiti dio ili većinu. Skupštine su bile sastavljene od vodećih članova gradske zajednice. U prvom redu to su bili imućni trgovci i plemići. Oni su potjecali iz obitelji koje su generacijama sudjelovale u gradskim poslovima. Nadmoć trgovaca koju će tijekom 13. stoljeća ostvariti u gradskim skupštinama ima uzrok u promjenama koje su se dogodile u organizaciji trgovine. Te promjene poticale su od talijanskih trgovaca i proširile su se i na sjeverni dio Europe. Jedna od promjena bila je ta da trgovci svoje poslove obavljaju putem pisama i ostalih pisanih dokumenata. Tako su utjecajni trgovci dobili mogućnost da ne moraju osobno odlaziti u kontore i sajmove već su svoje trgovačke poslove vodili iz matičnog grada. Na trgovišta i u kontore su slali svoje pomoćnike i mlađe trgovačke partnere koji su obavljali njihove poslove. Ovaj sustav omogućio je trgovcima da budu „prisutni“ na više mjesta, čime su povećavali obujam svoje trgovine. Osim toga ovim sustavom nastala je podjela rada unutar trgovačke djelatnosti. Ona je podjeljena na tri polja: 1. trgovac senior, koji se

koncentrira na financiranje i organizaciju trgovine na daljinu; 2. prijevozno poduzeće, koje prevozi morem ili kopnom robu do željenog odredišta; 3. obrtnički pomoćnik, koji kao posrednik seniora zajedno s robom putuje do odredišta i tamo obavlja poslove seniora. Budući da je članstvo u gradskim skupštinama zahtjevalo stalnu nazočnost ovakav način vođenja trgovine dao je trgovcima šansu da sudjeluju u radu skupština, što je u prijašnjoj organizacijskoj formi trgovine bilo nemoguće jer su trgovci veći dio godine bili na putu.

Radi sigurnosti i zaštite interesa svojih trgovaca gradovi su najprije potpisivali bilateralne ugovore na temelju kojih su se kasnije razvili regionalni savezi gradova. Sredinom 13. stoljeća nastala su tako dva saveza gradova, jedan u Vestfaliji, drugi u donjoj Saskoj. Vestfalskom savezu pripadali su gradovi Münster, Osnabrück, Minden, Herford i Coesfeld. Taj se savez više puta proširivao i razvio se u savez u kojem je najvažniju ulogu imao Dortmund. Saski savez gradova razvio se iz saveza između Mündena i Northeima. Njemu su se kasnije pridružili Lüneburg, Glosar, Hildesheim, Braunschweig, Hannover, Hamburg, Bremen i Magdeburg. Cilj ovih saveza bio je svojim trgovcima osigurati slobodni pristup tržištima i zajedničku borbu protiv opasnosti na putu. Za povijest Hanze od velike je važnosti nastanak saveza „vendskih gradova“. Pod ovim se imenom misli, u užem smislu, na novosnovane gradove na obalama Baltičkog mora: Lübeck, Kiel, Wismar, Rostock i Stralsund. Početkom saveza smatra se 1241. godina kada je sklopljen savez između Lübecka i Hamburga.³³ Savez se temeljio na trgovačkim ugovorima koji su omogućavali da njihovi trgovci u gradovima članovima saveza mogu uživati ista prava kao i kod kuće. Još jedna činjenica pogodovala je spajanju baltičkih gradova. Ako uzmemo primjer gradova nastalih na obali Baltičkog mora vidjet ćemo da svi oni imaju

³³ R. Hammel-Kiesow, M. Puhle, S. Wittenburg, 2009, str. 43.

identične gradske ustave. Naime, njemački knezovi, koji su krajem 12. i početkom 13. stoljeća, osvajali zemlje sjeverno od Labe novoosnovanim gradovima dodjeljivali su ustavno uređenje po uzoru na grad Lübeck. Tako je najmanje 35 gradova na ovom prostoru postalo pravno vezano za Lübeck. Gospodarski gledano, posjedovanje istog pravnog sustava, imalo je velike prednosti. Trgovci iz jednog takvog grada mogli su slobodno i prema istim uvjetima trgovati u svim ostalim gradovima koji su imali takvo uređenje. Tako je sjeverno-njemačko trgovačko područje sredinom 13. stoljeća bilo prekriveno mrežom međusobnih političkih i trgovačkih saveza gradova.

4. Vrhunac moći Hanzeatskog saveza (14.-15. stoljeće)

Iako su savezi gradova bili posve neovisni jedan od drugoga, težili su zajedničkim interesima u trgovini. Ti interesi učvršćivali su jedinstvo među njima što je bilo temelj da se u prvoj polovici 14. stoljeća izgrade bitni instrumenti za nastanak Hanzeatskog saveza. Naime predstavnici gradova počeli su sve češće zajedno zasjedati na skupštinama kako bi raspravljali o pitanjima trgovine i zajednički se borili za dobivanje privilegija u inozemstvu. Te skupštine održavale su se u Lübecku koji će preuzeti vodeću ulogu u stvaranju saveza pa se je do sredine 14. stoljeća vodstvu Lübecka podvrgao veći dio gradova. Prvo se je podvrgao venedski krug gradova, zatim saksonski krug s vodećim gradom Braunschweigom, pa vestfalski s Soestom i Dortmundom, rajnski krug s Kölnom na čelu, pruski krug s Danzingom i konačno livlandski krug s Rigom na čelu. O zajedničkom istupanju gradova pod jedinstvenim imenom *Hanza* možemo govoriti tek od 1358. godine kada su se predstavnici nekih saveza gradova okupili u Lübecku zbog problema po pitanju blokade proizvoda iz Flandrije. Članovi koji su sudjelovali u radu te skupštine sebe su nazvali trgovcima Hanze iz Njemačke „*mercatores de hansa Theutonicorum*“. Od tada su ugled i moć Hanzeatskog saveza počeli naglo rasti te on postaje glavni akter u svim razmiricama i sukobima na morima sjeverne Europe. Zahvaljujući vještoj i opreznoj politici savezu je pošlo za rukom ojačati svoj utjecaj i proširiti trgovačke i političke povlastice.

4.1. Sukobi s Flandrijom i Danskom

Od sredine 14. stoljeća odnosi između donjonjemačkih trgovaca i Brugesu su se pogoršali. Glavni razlog za to je Stogodišnji rat, isprekidani sukob između Engleske i Francuske, u kojem su se sve do 1453. godine izmjenjivala razdoblja intenzivnog ratovanja s

razdobljima mira. Kao posljedica ratnog stanja, Sjeverno more je vrvilo velikim brojem gusara koji su bili u službi Engleske, a donjonjemački trgovci su zbog njihovih napada doživljavali velike gubitke. Štoviše, donjonjemački su se trgovci žalili da suprotno privilegijama koje imaju moraju Flamancima plaćati carinu. Stoga su zahtjevali od flamanskog grofa i grada Bruges, u kojem je bilo sjedište njihova kontora, da im na temelju njihovih privilegija, daju naknade za pretrpljenu štetu. Njihov zahtjev bio je odbijen. Njemački trgovci, predvođeni Lübeckom, zbog ovih su razvoja događaja uzimali u obzir i premještanje kontora. Incident koji se 1351. godine dogodio pooštrio je ionako narušene odnose. Brod njemačkih trgovaca je pri dolasku u Bruges napadnut od strane engleskog gusarskog broda i opljačkan. Nakon što su gusari uhvaćeni, izvedeni su pred sud i pod pritiskom hanzeatskih trgovaca osuđeni. Kao znak odmazde, engleski kralj Edvard III. naredio je da se roba njemačkih trgovaca pronađena na gusarskom brodu zapljeni i otpremi u Englesku. Osim toga izdao je uredbu, usmjerenu protiv Bruges, kojom je zabranio isporuku engleske vune. Ovi sukobi izazivali su veliki interes gradova u Njemačkoj. Za gotovo sve hanzeatske gradove, veze s Brugesom bile su životno važne, stoga je vladalo opće uvjerenje da je neophodna intervencija za obranu ugroženih privilegija. Godine 1356. predstavnici grada Lübecka odlučili su sazvati predstavnike gradova kako bi se riješili problemi vezani uz događaje u Flandriji.³⁴ Dok povjesničar Philippe Dollinger ističe kako ovo okupljanje možemo promatrati kao prvo zajedničko zasjedanje hanzeatske skupštine, Rolf Hammel-Kiesow se s tim ne slaže i ističe kako se ova skupština ne može promatrati kao datum osnivanja hanzeatske skupštine jer ne postoje pouzdani podaci o njezinom sastavu. Unatoč tome što postoji jaz između stavova starijih i mlađih povjesničara oko formalnog početka zasjedanja hanzeatskih skupština, možemo zaključiti kako su zasjedanja vezana oko problema u Flandriji bila povod jačem

³⁴ C. Jahnke, 2014, str. 51.

međusobnom povezivanju gradova.³⁵ Najvažniji zaključak ovih skupština bila je odluka da se u Bruges pošalje izaslanstvo koje će zastupati interese hanzeatskih trgovaca. Hanzeatsko izaslanstvo koje je poslano nije uspjelo urediti sporna pitanja, te su u sljedećim mjesecima odnosi postali još napetiji. Pritisnut nedostatkom novca, Bruges je podigao cijene trgovačkih nameta. Pogoršanje kvalitete novca dovelo je do podizanja cijena transporta robe. Grad je odredio da se sva roba koju strani trgovci dovoze mora skladištiti u gradu i ne smije se više direktno preprodavati s broda na brod. Sve te odredbe smatrane su povredom trgovačkih privilegija. A glavni problem je i dalje ostalo odbijanje isplate odštete za trgovački brod kojeg su engleski gusari opljačkali. Iako delegacija nije postigla bitne uspjehe u pregovorima s gradom i flamanskim grofom, učinila je važan pothvat u vidu preuzimanja kontrole nad kontorom donjonjemačkih trgovaca smještenog u Brugesu. Delegacija je u ime hanzeatske skupštine potvrdila statut koji do tada nezavisni kontor stavlja pod njezinu nadležnost. Tako je hanzeatska skupština dobila pravnu vlast nad donjonjemačkim trgovcima u Brugesu. U sljedećih dvadesetak godina i ostala tri glavna kontora, u Novgorodu, Bergenu i Londonu, na isti su način podvrgnuti vlasti skupštine. Ovo se podređivanje dogodilo bez ozbiljnih poteškoća. Budući da su trgovcima prijetili pokušaji da se njihove povlastice u inozemstvu ograniče, bili su im potrebni zaštitnici. Gradovi su jedini bili u poziciji učinkovito ih braniti i zastupati. Stoga je preuzimanje ovlasti nad društvima trgovaca od strane hanzeatske skupštine percipirano kao nužnost.

Kako usprkos naporima delegacije nije postignut dogovor s Brugesom, Lübeck je poduzeo oštre protumjere. Sazvano je novo zasjedanje skupštine hanzeatskih gradova. Bili su zastupljeni predstavnici vendskih, saskih i pruskih gradova, bez prisustva

³⁵ R. Hammel-Kiesow, 2000, str. 64.

vestfalskih i livonskih. Oslonivši se na pismeni pristanak Visbya i švedskih gradova skupština je donjela odluku da se uvede gospodarska blokada kojom se potpuno prekida protok robe prema i iz Flandrije. Prema ovoj odluci donjonjemački trgovci bili su prisiljeni napustiti Flandriju, a njihovim brodovima bilo je zabranjeno ploviti dalje od rijeke Meuse. Dobra su se smjela prodavati i kupovati samo sjeverno od ove granice, ali ne i od flamanskih trgovaca. Iako je blokada objema stranama donjela gubitke, najviše je pretrpio Bruges. Zbog toga se je svim silama trudio ne bi li blokadu okončao. Iako bez velikog uspjeha, pokušali su oslabjeti posljedice blokade tako što su njemačkim trgovcima iz grada Kampa dodjelili sve povlastice koje su prethodno uživali hanzeatski trgovci ne bi li ih oni opskrbljivali robom s istoka. Između ostalog pokušali su pridobiti trgovce iz Kölna na svoju stranu, što je samo samo pooštrilo blokadu. S druge strane, prekid trgovačkog prometa sporo je djelovao tim više jer je bilo nemoguće spriječiti krijumčarenje. Nestašica robe s istoka povlačila je za sobom opasno nazadovanje flamanske trgovine. Godine 1359. došlo je do nestašice žita kao posljedice slabog uroda vlastitog i nemogućnosti nabave onog s istoka. Pritisnuti uza zid i trpeći velike gospodarske štete naposljetku su Flamanci u cjelosti prihvatili zahtjeve svojih protivnika. Godine 1360. sklopljen je mir i blokada je ukinuta.³⁶ Njemačkim trgovcima bilo je dopušteno ponovno se nastaniti u Brugesu. Potvrđene su im sve njihove privilegije. U nekim točkama privilegije su proširene, te su potvrđene ne samo od strane Brugesu već i od nekolicine ostalih gradova i flamanskog grofa, što je garantiralo mogućnost njihovog korištenja na prostoru cijele Flandrije. Zaključno je postignut i dogovor oko isplate odšteta nanesenih pljačkom engleskih gusara. Dogovoreno je da će se u tijeku naredne tri godine isplatiti odšteta. Tako je ovaj gospodarski rat završio kao potpuna pobjeda Hanze,

³⁶ U. Ziegler, 1996, str. 95.

što je bilo dokaz kako usko povezivanje gradova i odricanje pojedinačnih interesa za dobrobit općih donosi bogate plodove.

Nekoliko mjeseci nakon velikog uspjeha hanzeatskih trgovaca u Flandriji danski kralj Valdemar IV. Atterdag osvojio je Gotland i opljačkao Visby koji je bio jedan od najznačajnijih hanzeatskih gradova, budući da je predstavljao stratešku točku koja je hanzeatske gradove povezivala s tržištima u Švedskoj. Svoja osvajanja proširio je Valdemar IV. i na švedski poluotok Skåne koji je, kao što je to već poznato, predstavljao središnje tržište ribe u Sjevernoj Europi. Na osvojenim područjima novi je vladar pokušao kroz pojačane kontrole i namete povećati svoje prihode. Hanzeatski trgovci bili su zabrinuti zbog visokih cijena koje su morali plaćati za potvrdu svojih privilegija. Osvajanjima Gotlanda i Skånea Valdemar IV. najavio je dansku hegemonijsku politiku u sjevernoeuropskim vodama. Sukob je bio neizbježan. Četiri dana nakon osvajanja Visbyja hanzeatski gradovi sazvali su skupštinu i donjeli odluku o prekidu trgovačkih veza s Danskom. Uskoro je uslijedilo formiranje ratne flote uz pomoć pruskih gradova. Početkom 1362. godine zaputila se flota od 52 broda prema Kopenhagenu.³⁷ Zbog strateške pogreške njezina zapovjednika uspio je Valdemar IV. zarobiti 12 hanzeatskih brodova, te ih je iskoristio za napad na ostatak flote. Ovaj poraz doveo je do oneraspoloženja unutar hanzeatskih gradova, ali u svojoj želji za pobjedom gradovi su se 1367. godine ponovno okupili kako bi donjeli odlučujuće mjere.³⁸ Hanzeatska skupština sastala se u Kölnu. Na skupštini je zaključeno da će se sklopiti savez između hanzeatskih, pruskih, flandrijskih i pomeranskih gradova. Taj savez je u povijesti poznat pod nazivom Kölnska konfederacija. Konfederacija je ojačana savezom sa švedskim kraljem,

³⁷ P. Dollinger, 1966, str. 97.

³⁸ B. Fischer, 1981, str. 23.

magdeburškim vojvodom, holsteinskim grofom i danskim plemićima koji su se pobunili protiv kralja.

Godine 1368. započela je koalicija s napadima na Kopenhagen. Paralelno su započeli i napadi na utvrde na poluotocima Skåne i Jütland. Koalicija je brzo i uspješno napredovala a pobjeda je bila neizbježna, zbog toga je dansko kraljevsko vijeće molilo je da se sklopi mir. Mir je sklopljen 1370. godine u Stralsundu.³⁹ Pobjedom u ratu Hanza je postigla da joj se ponovno potvrde njezine trgovačke privilegije i ukinu davanja hanzeatskih trgovaca na tržištima u Skåneu. Na vojnom polju konfederacija je postigla ustupanje četiri utvrde na poluotoku Skåneu: Hälsingborg, Malmö, Skanör i Falsterbo. Svaka od njih bila je u obvezi sljedećih 15 godina konfederaciji davati dvije trećine svojih prihoda. Posljednja točka mirovnog ugovora obvezala je dansko kraljevsko vijeće da se u slučaju smrti Valdemara IV. njegov nasljednik ne može izabrati bez suglasnosti konfederacije. Ovim politički i vojnim trijumfom Hanzeatski savez je osigurao svoju prevlast na morima sjeverne Europe čime se našao na vrhuncu svoje moći.

4.2. Sukobi s gusarima

U posljednjim desetljećima 14. stoljeća Hanzeatski savez bio je suočen s prijetnjom, koja, iako nije predstavljala novost, postala je mnogo opasnija nego u prošlosti. Riječ je o gusarima. Neočekivani porast gusarskih djelovanja rezultat je dinastičkih previranja na Skandinavskom poluotoku. Naime 1364. godine član njemačke maklenburške dinastije izabran je za švedskog kralja. Riječ je bila o Albrechtu III., sinu maklenburškog vojvode, koji je 1367. godine sudjelovao u Kölnskoj konfederaciji protiv danskog kralja Valdemara IV. Atterdaga. Maklenburški vojvoda se nadao da će nakon smrti Valdemara

³⁹ T. Förster, 2009, str. 15.

IV. njegov sin zasjesti i na dansko prijestolje. Zbog toga je vojvoda pokušao bezuspješno utjecati na hanzeatske gradove bez kojih se na temelju odredbi Stralsundskog mira iz 1370. godine novi danski kralj nije mogao potvrditi. Kada je naposljetku 1375. godine danski kralj preminuo hanzeatska je skupština za nasljednika potvrdila njegovog unuka Olafa I.⁴⁰ Budući da je Olaf bio maloljetan njegova majka Margareta postala je regentica. Nedugo zatim Olaf I. je preminuo, a Margareta je na prijestolju nasljedila svog sina. Smrću njezinog supruga, Hakona VI., norveškog kralja, zasjela je i na norveško prijestolje. Našavši se u osnaženoj poziciji nije krila ambicije oko preuzimanja vlasti u Švedskoj. Nameće se logični zaključak da je takva politika naišla na otpor maklenburškog vojvode i švedskog kralja. Godine 1390. situacija je eskalirala u sukob. Maklenburški vojvoda regrutirao je gusare i izdao im je kraljevsko pismo kojim im je bilo dozvoljeno napadati danske trgovačke i ratne brodove. Pismo je gusarima jamčilo da će se u slučaju zarobljavanja prema njima odnositi kao prema ratnim zarobljenicima. Od gusarskih napada nisu bili pošteđeni ni hanzeatski brodovi. Kako bi zaštitila svoju trgovinu Baltičkim morem i zaustavila velike gubitke hanzeatska se je skupština odlučila uplesti u sukob. Odlučeno je da se počnu prikupljati sredstva za naoružavanje brodova. Maklenburški gradovi Rostock i Wismar, inače članovi Hanzeatskog saveza, odbili su sudjelovati u tome, kako ne bi prkosili svojem vladaru. Tako je na kraju vođenje rata spalio na nekolicinu hanzeatskih gradova predvođenu Lübeckom i Stralsundom. Gradovi Rostock i Wismar su priklanjanjem maklenburškom vojvodi postali glavne luke za opremanje i naoružavanje gusarskih brodova. Gusarski rat donio je maklenburškom vojvodi i njegovom sinu velike uspjehe. Uspjeli su osvojiti Visby i mnogobrojne utvrde u Finskoj, a nedugo zatim opljačkan je i Bergen u Norveškoj. Hanzeatski savez je pokušao izvršiti pritisak na Rostock i Wismar da prekinu s podrškom svome vladaru ali bez

⁴⁰ R. Hammel-Kiesow, M. Puhle, S. Wittenburg, 2009, str. 150.

uspjeha. Gusarenje je onemogućilo promet Baltičkim morem, a opasnost je bila tako velika da je hanzeatska skupština 1392. godine bila primorana zaustaviti sav promet prema poluotoku Skåneu.⁴¹ To je rezultiralo poskupljenjem haringe, čija se cijena udeseterostručila. Hanzeatski gradovi nisu samo trpjeli materijalnu štetu već je savez doživio i unutarnju krizu budući da su se Rostock i Wismar iz koristoljublja i odanosti vladaru odrekli zajedničkih interesa. Godine 1395. naoružani hanzeatski brodovi pridružili su se snagama danske kraljice Margarete kako bi okončali gusarenje i porazili švedskog kralja i maklenburškog vojvodu. Udružene snage uspjele su osvojiti Stockholm i osloboditi pojedine hanzeatske gradove koji su se našli pod švedskom vašću. Sklopljen je mir u Skanöru, a kruna trijumfalne pobjede bilo je osnivanje Kalmarske unije kojom je Margareta ujedinila Norvešku, Švedsku i Dansku. Kraljica je Hanzeatskom savezu potvrdila sve trgovačke privilegije koje je na tim područjima otprije posjedovao. Porazom švedskog kralja i maklenburškog vojvode gusarski rat protiv Danske je završen ali se djelovanje gusara i dalje nastavilo. Budući da su tijekom rata silno ojačali nastavili su sa svojim aktivnostima, a glavna baza im se nalazila na otoku Gotlandu. Konačni udarac zadali su im hanzeatski gradovi predvođeni Lübeckom i do 1400. godine očistili Baltičko more od gusarskog djelovanja.⁴² Odbjegli gusari prebacili su svoje djelovanje u vode Sjevernog mora pronasavši zaštitu kod pojedinih regionalnih vladara. Posebno se isticala skupina gusara predvođena kapetanom Klausom Störtebekerom, koja se je ugnjezdila na otoku Helgolandu i od tamo ometala trgovački put hanzeatskih trgovaca prema Engleskoj. Velike gospodarske štete trpjeli su gradovi Bremen i Hamburg. Naoružana flota hamburških trgovaca u dva snažna napada uspjela je gusarima zadati teške gubitke. Uhićeni vođe, zajedno s Klausom Störtebekerom, osuđeni su i pogubljeni. Štete koje je

⁴¹ P. Dollinger, 1966, str. 113.

⁴² R. Hammel-Kiesow, M. Puhle, S. Wittenburg, 2009, str. 156.

Hanzeatski savez pretrpio u sukobima s gusarima bile su velike ali još jednom je pokazao kako je sposoban nositi se i s najopasnijim neprijateljima ne bi li zaštitio svoje trgovačke interese.

4.3. Organizacijska struktura Hanzeatskog saveza

Hanza je predstavljala poprilično labav savez gradova koji je bio zaključen prvenstveno radi zaštite zajedničkih trgovačkih interesa. Od sredine 14. stoljeća savez je po uzoru na statut kontora u Brugesu bio podijeljen na tri skupine poznate pod imenom *Drittel* (dosl. trećina). U prvom *Drittlu* su se nalazili vendski i saksonski gradovi s Lübeckom na čelu. Drugi *Drittel* su činili vestfalski i pruski gradovi s Dortmundom na čelu, a posljednju skupinu predstavljali su gotlanski, livonski i švedski gradovi na čelu s Visbyjem, kasnije Rigom. Godine 1554. podjela na trećine je modificirana, te je broj skupina povećan na četiri. One su od tada nosile naziv *Viertel* (dosl. četvrtina). Prvoj skupini pripadali su vendski i pomeranski gradovi s Lübeckom, drugoj saksonski i brandenburški gradovi s Braunschweigom i Magdeburgom, zatim su bili pruski, livonski i istočno-baltički gradovi s Danzigom na čelu i posljednju skupinu činili su rajnski, vestfalski i flandrijski gradovi s Kölnom na čelu.

Temeljno načelo saveza bilo je stjecanje jednakih trgovačkih povlastica za sve gradove članove saveza. Posjedovanje isključivih povlastica, koje bi bile u vlasništvu pojedinih gradova i ne bi se mogle primjenjivati na druge članove saveza, smatralo se nedopustivim. Hanzeatski savez nije posjedovao vlastitu blagajnu, vojsku ni mornaricu. Gradovi su se prema potrebi sami organizirali i sabirali novac za formiranje flote ukoliko bi bilo nužno trgovačke interese braniti oružjem. Prilozi gradova u svrhu naoružavanja flote ovisili su od slučaja do slučaja budući da ni u jednom ratnom sukobu Hanzeatskog saveza nisu

sudjelovali svi članovi saveza. Savez nije imao posebni ustav kojim bi se određivale dužnosti članova. Jedino upravno tijelo koje je u savezu djelovalo bio je *Hansetag* - skupština gradova članova saveza.⁴³ On se je kao takav rijetko i neredovito sastajao a broj članova na zasjedanjima nikad nije bio potpun.

4.3.1. Članovi Hanzeatskog saveza

Budući da nikada nije postojao popis gradova članova saveza teško je odrediti njihov točan broj i imena. Hanzeatskim gradom smatrao se svaki grad čiji su trgovci koristili hanzeatske povlastice za trgovinu. Vodeći se tom činjenicom Phillipe Dollinger navodi kako je u razdoblju 14.-16. stoljeća savezu pripadalo oko 180-200 gradova.⁴⁴ Ti gradovi bili su integrirani u hanzeatsku trgovačku mrežu. Neki od njih predstavljali su stalne članove saveza a velika većina njih povremeno je pristupala ili odlazila iz saveza ovisno od situacije u kojoj su se zatekli. Gradove članove saveza moguće je podjeliti u tri grupe. Prva grupa gradova, njih 70-tak, činila je jezgru saveza. Tu su bili prvenstveno vendski gradovi Lübeck, Wismar, Rostock, Hamburg, Stralsund, Stettin, Lüneburg i Kiel. Zatim slijede donjosaski gradovi Braunschweig, Goslar, Hildesheim, Göttingen, Magdeburg i Hannover. Osim njih tu su pruski Danzig, Elbing i Königsberg te livonski Reval, Riga i Dorpat. Trgovci ovih gradova imali su najjače trgovačke utjecaje i sudjelovali su na gotovo svim zasjedanjima Hansetaga. Ključnu ulogu među njima imao je Lübeck kojeg se smatra glavnim gradom saveza. Drugu grupu gradova predstavljaju najistaknutiji gradovi određenih regija čiji su predstavnici povremeno prisutni na zasjedanjima skupštine kako bi iznijeli interese regije iz koje dolaze. Primjer takvih gradova su Köln,

⁴³ P. Dollinger, 1966, str. 9.

⁴⁴ P. Dollinger, 1966, str. 155.

Dortmund, Münster, Thorn, Kalmar, Visby i drugi. Treća grupa gradova je najbrojnija. To su takozvani „pasivni“ gradovi koji se nalaze na hanzeatskom području djelovanja, koriste njezine privilegije, ali ne sudjeluju aktivno u radu skupštine.⁴⁵ Njihovi interesi su u skupštini zastupljeni preko predstavnika glavnih gradova regija u kojima se nalaze.

Članstvo gradova u Hanzeatskom savezu trgovcima je omogućilo uštedu vremena i novca. Primjerice trgovcu iz nekog malog vestfalskog gradića puno je lakše trgovati nalazi li se njegov grad u Hanzeatskom savezu. Taj vestfalski trgovac koji je morao transportirati robu s jednog područja na drugo da bi je tamo prodao, nije računao samo na razliku između prodane i kupljene robe, već je morao paziti na niz drugih faktora. Morao je računati na troškove oko transporta i pretovara. Osim toga ukoliko je prelazio velike udaljenosti morao je negdje prenoćiti i pri tome uskladištiti robu koju je nosio sa sobom. Pored svega toga postojao je i niz indirektnih faktora koji su povećavali troškove. Morao je znati kakve je kvalitete roba tamo gdje ide, kolike se pristojbe plaćaju, da li mu je uopće na tom mjestu dopušteno trgovati itd. Sve te djelatnosti mogao je trgovac sam obaviti, ali ako bi se priključio društvu trgovaca tada bi to društvo preuzelo na sebe neke od djelatnosti što bi trgovcu uštedjelo vrijeme i novac. Članstvo gradskog trgovačkog društva u Hanzeatskom savezu omogućilo je trgovcima da koriste privilegije koje su predstavnici saveza u ime trgovaca izborili kod stranih vladara. Osim toga članovi Hanzeatskog saveza već su unaprijed imali određena mjesta trgovanja i dobro se znalo kakve je kvalitete roba koja se tamo prodaje, tako da je trgovac znao kamo mora ići i što mu se tamo nudi. Sve ono što je inače prije sam morao saznati sad je to za njega činio savez. Iako je članstvo u savezu iziskivalo od članova određene izdatke oni su bili

⁴⁵ C. Jahnke, 2014, str. 128.

zanemarivi u odnosu na ono što su trgovci dobivali za uzvrat a to su jamstvo zaštite i korištenje trgovačkih privilegija.

Nije postojala posebna procedura za pristup nekog grada Hanzeatskom savezu. Jedini uvjet bio je da se svi gradovi koji žele koristiti privilegije saveza moraju pridržavati određenih pravila i obveza koje je savez nalagao. Gradovima nije bilo dopušteno posjedovati zasebne trgovačke povlastice, a hanzeatski trgovci nisu smjeli ulaziti u poslove s trgovcima koji ne pripadaju savezu.⁴⁶ U slučaju neposlušnosti sankcije su se sastojale od oduzimanja prava na uživanje hanzeatskih trgovačkih povlastica. Članstvo pojedinog grada u savezu moglo je biti završeno na tri načina: isključenjem iz saveza, svojevolumnim izlaskom iz saveza ili povredom osnovnih principa saveza. Isključivanja iz saveza bila su vrlo rijetka. Često su bila povezana s nemirima koji su bili uzrokovanim pobunama protiv gradskih zastupnika. Naime često se je događalo da u gradskim skupštinama imaju većinu pripadnici značajnih trgovačkih gildi koji su zastupali prava samo jedne skupine društva. Zbog toga je dolazilo do nemira i pobuna. To se najbolje može vidjeti na primjeru Braunschweiga koji je zbog pobuna isključen iz saveza. Tamo je krajem 14. stoljeća buknuo žestoka pobuna protiv starih gradskih plemića tijekom koje je osmero gradskih zastupnika pogubljeno.⁴⁷ Među tim zastupnicima bili su i predstavnici uglednih trgovačkih gildi. Stari sloj plemića je većinom protjeran iz grada, a pobunjenici su zauzeli skupštinu. U gradu i okolici zavladao je strah od mogućnosti širenja pobune, a uskoro se u cijeli slučaj upleo Hanzeatski savez koji je na temelju prijedloga svrgnutih zastupnika odlučio grad isključiti iz saveza. Gospodarske posljedice za Braunschweig bile su katastrofalne, što je primoralo nove zastupnike da pokušaju vratiti grad pod okrilje Hanze. Nakon dugih i teških pregovora grad je ponovno bio primljen u savez. Za uzvrat

⁴⁶ J. Kulisher, 1957, str. 241.

⁴⁷ R. Hammel-Kiesow, M. Puhle, S. Wittenburg, 2009, str. 80.

su novi gradski zastupnici bili obvezni izgraditi kapelicu, morali su hodočastiti u Rim i tražiti oprost grijeha za ubijene plemiće, a onim plemićima koji su bili protjerani za vrijeme pobune morala je biti osigurana mogućnost povratka u grad. Izbacivanje na temelju povređivanja osnovnih principa saveza bio je isto tako vrlo rijetko. Primjer toga je isključivanje Kölna 1471. godine jer je koristio posebne privilegije u trgovini s Engleskom. Nešto brojniji bili su samovoljni izlasci gradova iz saveza. Razlog za to bio je pritisak teritorijalnih vladara koji su željeli ojačati utjecaj nad pojedinim gradovima, pa su primoravali gradske zastupnike da izglasaju izlazak iz saveza.

Karta 3.1. Hanzeatski gradovi i kontori u 16. stoljeću (prema J. Wubs–Mrozewicz -S. Jenks, 2013, str. 28.)

Karta 3.2. Hanzeatski gradovi i kontori u 16. stoljeću (prema J. Wubs-Mrozewicz -S. Jenks, 2013, str. 29.)

4.3.2. Hansetag

Hansetag je bio rukovodeći organ saveza i predstavljao je glavnu skupštinu hanzeatskih gradova. Na zasjedanjima Hansetaga odlučivalo se o svim važnim političkim i gospodarskim pitanjima: o ratifikaciji trgovačkih ugovora, trgovačkim povlasticama, odnosima sa stranim zemljama i vladarima, o ratu i miru, trgovinskim blokadama, financijskim i vojnim pitanjima, te izbacivanju starih i priključivanju novih članova saveza. Skupština se sastajala neredovito, a broj zastupljenih članova gotovo nikad nije bio potpun. Zasjedanja su se od prvog Hansetaga 1356. godine do zadnjeg 1669. godine u prosjeku održavala svake 3 godine.⁴⁸ Ponekad su se zastupnici sastajali i više puta u godini, a ponekad je znalo proći i cijelo desetljeće do ponovnog okupljanja, što je zavisilo od postojećih gospodarskih i političkih problema. Većina zasjedanja održavala se u Lübecku. Od 72 zasjedanja u periodu od 1356. do 1480. godine njih 54 je održano u Lübecku, 10 u Stralsundu, 3 u Hamburgu, 2 u Bremenu a po jedno u Kölnu, Lüneburgu i Greifswaldu.⁴⁹ Jedno zasjedanje Hansetaga trajalo je u prosjeku 33 dana.⁵⁰ Uračunamo li u to i vrijeme koje su zastupnici proveli na putu dolazimo do brojke od 2 mjeseca koje je neki zastupnik proveo izvan matičnog grada kako bi sudjelovao u radu skupštine. Trgovci iz različitih hanzeatskih gradova ili kontora obavještavali bi svoje predstavnike i matične gradove o problemima i situacijama u kojima se nalaze. Matični gradovi i gradske skupštine su dalje odlučivale o koracima koje će učiniti. Ukoliko je bilo odlučeno da je potrebno sazvati Hansetag tada bi grad u kojem će se održati skupština poslao pozivnice o održavanju skupštine središnjim gradovima određenih regija. Ovi gradovi su prosljeđivali pozivnice za sudjelovanje manjim gradovima u njihovoj regiji. Tako je npr.

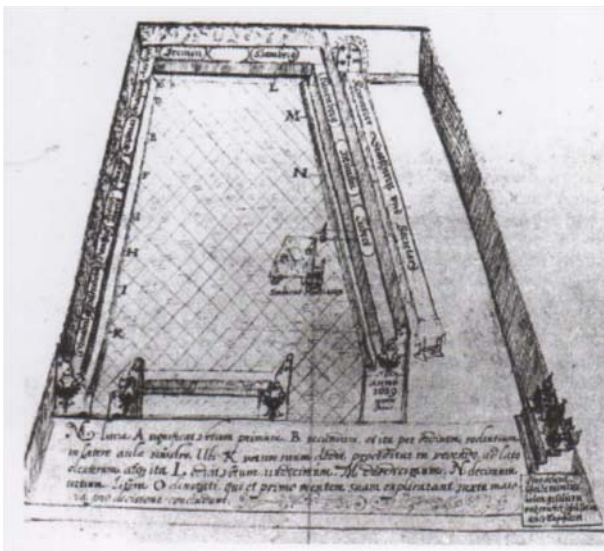
⁴⁸ G. Greichen, R. Hammel-Kiesow, 2011, str. 287.

⁴⁹ P. Dollinger, 1966, str. 124.

⁵⁰ G. Greichen, R. Hammel-Kiesow, 2011, str. 290.

Lübeck poslao pozivnicu Kölnu koji je dalje obavijestio Münster, a on je pozivnicu poslao Coesfeldu i Warendorfu. Nakon što bi gradovi dobili pozivnice gradsko vijeće bi sazvalo skupštinu na kojoj se raspravljao koliko su teme o kojima će se raspravljati na Hansetagu važne za njihov grad. Zatim se donosila odluka hoće li njihovi predstavnici sudjelovati na zasjedanju Hansetaga. Budući da je put na zasjedanje Hansetaga iziskivao troškove često se događalo da manji gradovi ovlaste velike gradove svoje regije da zastupaju njihove interese. Ukoliko bi gradske skupštine donjele odluku da će sudjelovati na Hansetagu tada su se birala dvojica zastupnika koji će otići u Lübeck i predstavljati grad. Izaslanici su dobivali vrlo striktne pisane upute o tome koje odluke smiju podržati. Kada bi Hansetag završio sa zasjedanjem izaslanici su podnosili izvješće o zaključcima, a pojedina gradska vijeća su sama odlučivala da li zaključke prihvaćaju ili odbijaju.

Na skupštinama su gotovo uvijek bili prisutni određeni predstavnici koji nisu bili članovi saveza. Radilo se o poslanicima različitih vojvoda, knezova, kraljeva i carskim

Slika 1. Raspored sjedenja zastupnika na zasjedanju Hansetaga 1619. godine, prema nacrtu iz gradskog arhiva u Münsteru (preuzeto iz R. Hammel-Kiesow - M. Phule - S. Wittenburg, 2009, str. 84.)

izaslanicima. Svi zastupnici i poslanici imali su točno određen raspored sjedenja. Često bi to bilo povod raspravama. Sukobi oko mjesta sjedenja najčešće su se pojavljivali kada bi neki zastupnici po prvi puta sudjelovali na zasjedanju ili ukoliko bi se neki od zastupnika nakon duže vremena ponovno pridružili radu skupštine.

Rasprave su tako mogle potrajati satima ili danima dok se konačno ne bi postigao konsenzus oko reda sjedenja. Kad bi se svađe završile zastupnici bi zauzeli svoja mjesta

i skupština bi započela s radom. Od velike je važnosti bilo da zaključci doneseni na određenoj skupštini budu dostupni na sljedećim zasjedanjima. Zbog toga se je na kraju svakog zasjedanja sastavljalo zapisnike o donesenim zaključcima. Danas ti zapisnici predstavljaju izvore za proučavanje hanzeatske povijesti.

4.3.3. Kontori

Hanzeatski savez imao je četiri glavna kontora ili poslovnice. Prvi je nastao još u 12. stoljeću u Novgorodu, zatim su u 13. stoljeću osnovane poslovnice u Londonu i Brugesu, a od sredine 14. stoljeća izvori spominju poslovnicu u Bergenu. Pored ove četiri velike postojale su i brojne manje poslovnice. Poslovnice su se razvile iz prvotnih mjesta na kojima su se donjonjemački trgovci nastanjivali kada su tek počeli dolaziti u strane gradove i zemlje. Ta mjesta su činila vrlo zbijenu i zatvorenu zajednicu. Na tim područjima trgovci su počeli izgrađivati svoje crkve i tržnice. Kasnije će, razvojem gradova, ta mjesta činiti posebne četvrti opasane zidovima unutar kojih se nalazila naseobina trgovaca, tržnica i skladište za robu.

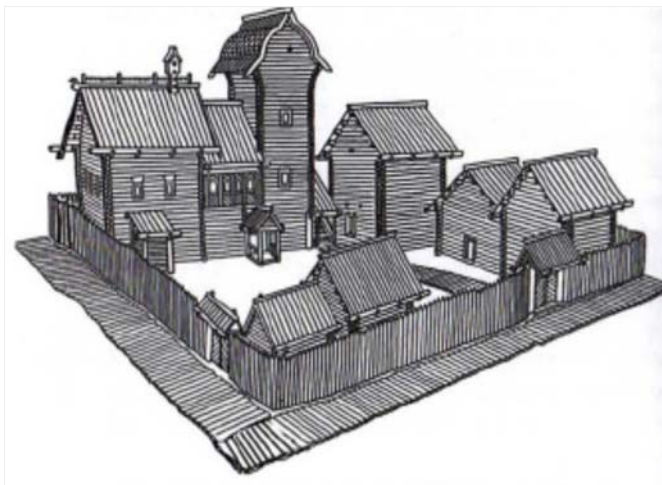
Svaki kontor imao je vlastitog starješinu (njem. *Älterman*), vlastiti statut, blagajnu i pečat.⁵¹ Kontori u Londonu i Brugesu na pečatima su imali prikaz orla s dvije glave, a na novgorodskom i bergenskom bili su prikazani bakalari. Starješinama je bilo dodjeljeno vijeće, bilježnici, pisari, nadzornici tržnica i skladišta te mnogi drugi. Starješine su zastupale trgovce u kontorima. U njihovo ime sklapali su ugovore o pravima i privilegijama u trgovini. Svaki puta kada bi se u zemlji u kojoj se nalazio kontor promjenila vlast ugovori bi se ponovno morali potvrđivati. Svi trgovci koji bi došli u kontor bili su obvezni javiti se predstojniku kontora i pridržavati se strogih pravila

⁵¹ P. Dollinger, 1966, str. 133.

ponašanja koje su propisivali statuti kontora. Osim toga trgovci su morali plaćati određenu vrstu naknade za boravak u kontoru.⁵² Tim novcem financirao se rad kontora, od održavanja stambenih zgrada do kupovanja privilegija i slično. Oni trgovci koji bi odbili platiti naknade bili bi kažnjavani zabranom korištenja trgovačkih privilegija kontora.

St. Petershof u Novgorodu

Proces nastanka jednog kontora najbolje je objasniti na primjeru Novgoroda. Došavši u Rusiju donjonjemački trgovci susreli su se sa stranom kulturom i jezikom. Ti razlozi naveli su ih da se povežu u jednu grupu kako bi se osigurali i zaštitili. Budući da broj donjonjemačkih trgovaca koji su putovali u Rusiji u 12. stoljeću nije bio velik oni su se pridružili skandinavskim i slavenskim trgovcima koji su imali dugu tradiciju trgovanja na ruskim područjima. U Novgorodu su skandinavski trgovci imali vlastitu tržnicu koja

Slika 2. Rekonstrukcija prvotnog naselja hanzeatskih trgovaca u Novgorodu (preuzeto iz G. Greichen - R. Hammel-Kiesow, 2011, str. 268.)

se nazivala St. Olafshof. Novgorodski knez uzeo je tržnicu u svoju zaštitu kako bi profitirao od trgovine sa strancima. Godine 1189. knez Jaroslav sklopio je novi ugovor o zaštiti stranih trgovaca u kojem se po prvi puta spominju donjonjemački trgovci. S vremenom je broj donjonjemačkih

trgovaca koji su ovamo pristizali narastao pa su 1205. godine dobili pravo da osnuju vlastitu tržnicu. Tržnica se je razvila u kontor i postala centar hanzeatske trgovine na

⁵² U. Ziegler, 1966, str. 205.

istoku. Središnje mjesto u kontoru predstavljala je crkva sv. Petra po kojoj je i dobio ime. Ona je ujedno predstavljala i skladište robe a služila je i u druge svrhe. Tamo su bili smješteni arhiv, blagajna i vaga. Osim toga u slučaju napada crkva je bila najsigurnije sklonište budući da je bila jedina građevina izgrađena od kamena. Uokolo crkve su se nalazile brojne drvene gospodarske, stambene i upravne zgrade.

Posebno karakteristični za kontor u Novgorodu bili su takozvani zimski i ljetni trgovci.⁵³ Zimski trgovci (njem. *Winterfahrer*) dolazili bi prije početka velikih hladnoća. Prezimljivali bi tamo, te bi s dolaskom toplijih dana odlazili prema zapadu. Ljetni trgovci (njem. *Sommerfahrer*) dolazili bi odmah nakon završetka zime, a napuštali bi Novgorod prije početka hladnih dana.

Potkraj 15. stoljeća broj hanzeatskih trgovaca u Novgorodu počeo se smanjivati. To je bila posljedica premještanja trgovačkih putova. Naime razmjena dobara između ruskih i zapadnih trgovaca zbog jačanja teritorijalne vlasti ruskih careva preselila se na područje livonskih gradova. To je bio uzrok sve većeg slabljenja kontora pa je krajem 15. stoljeća zatvoren. Tijekom 16. stoljeća kontor je bio više puta otvaran da bi konačno osvajanjem Novgoroda od strane ruskog cara Ivana IV. Groznog hanzeatski kontor zauvijek prestao postojati.

Stalhof u Londonu

Trgovci iz Kölna bili su prvi od donjonjemačkih trgovaca koji su djelovali u Londonu. Temelj njihove trgovine predstavljalo je rajnsko vino koje su mjenjali za vunu. Polovicom 12. stoljeća pošlo im je za rukom da od engleskog kralja izbore privilegije, te su na obalama rijeke Temze osnovali poslovni prostor, takozvani *Gildhalle*. Njima su se, krajem 13. stoljeća, pridružili i trgovci iz donjonjemačkih gradova koji su 1282. godine

⁵³ G. Greichen, R. Hammel-Kiesow, 2011, str. 269.

osnovali društvo i dali mu ime *Hanza trgovaca iz Njemačke*.⁵⁴ Porastom broja donjonjemačkih trgovaca, *Gildhalle* se širio, pa je na njegovim temeljima nastao hanzeatski kontor. Kontor je najvjerojatnije dobio ime po tome što se je na tom mjestu nekoć nalazila kraljevska vaga, engl. *Steel-yard* (čelik-mjerilo) sa svrhom da se na njoj važe roba uvezena u London.⁵⁵ Kao i drugdje unutar kontora nalazile su se brojne gospodarske i stambene zgrade trgovaca, no za razliku od novgorodskog kontora Stalhof je bio podijeljen na tri dijela. Jedan dio je pripadao trgovcima iz rajnskog područja, drugi trgovcima iz vendskih, vestfalskih i saskih gradova a posljednji su činili pruski trgovci. Sve tri grupe birale su jednog starješinu koji je zatim birao još dvojicu pomoćnika. Osobitost kontora u Londonu bila je da se uz njemačkog starješinu birao i „engleski“ starješina.⁵⁶ Taj Englez, koji je često bio njemačkog podrijetla, predstavljao je posrednika između trgovaca i engleskog kralja. Njegova glavna uloga bila je izboriti se za dobivanje povlastica od kralja. Uz dvojicu starješina postojalo je i vijeće čiji su predstavnici zastupali interese kontora na Hansetagu.

Tijekom 15. stoljeća razvio se Stalhof u središnje mjesto hanzeatsko-engleske trgovine, pa su hanzeatski trgovci, osnaženjem svog ekonomskog položaja, počeli sve više sudjelovati u davanju zajmova engleskim vladarima. Osim čisto financijskih koristi, trgovci su uz pomoć njih izvlačili povlastice što se uvelike odrazilo na njihov ekonomski položaj. Najstariji poznati primjer zajma, što su ga hanzeatski trgovci dali nekom engleskom vladaru, potječe iz 1299. godine kada je Edvard I. posudio 500 funti sterlinga

⁵⁴ R. Hammel-Kiesow, M. Puhle, S. Wittenburg, 2009, str. 54.

⁵⁵ J. Kulisher, 1957, str. 281.

⁵⁶ U. Ziegler, 1996, str. 208

od jedne grupe hanzeatskih trgovaca.⁵⁷ S vremenom su se trgovci koji su posuđivali novac udružili u zajednički konzorcij kako bi bolje zastupali svoje interese.

Konkurencija između engleskih i hanzeatskih trgovaca je u tijeku 15. stoljeća značajno narasla, budući da je engleska politika bila usmjerena na smanjenje utjecaja hanzeatskog kontora. Toj politici doprinjeli su i sukobi između Lübecka i Kölna, koji se odupirao politici Hansetaga, pa je stalnim sukobima jedinstvo kontora bilo narušeno. Engleske vlasti iskoristile su sukobe u kontoru i donjele određene odredbe kojima su ukinute neke od povlastica koje je kontor posjedovao. Takva politika nastavila se i u 16. stoljeću zbog čega je trgovina u kontoru bila u stalnom opadanju, pa je 1598. godine kraljica Elizabeta I. naredila njegovo konačno zatvaranje čime je završila njegova slavna povijest. Iako je 1614. godine kontor ponovno otvoren njegovo izvorno značenje nije moglo biti vraćeno.

Kontor u Brugesu

Budući da je Bruges slovio kao centralna tržnica sjeverne Europe, hanzeatski kontor u ovom gradu predstavljao je najvažniji kontor saveza. U suprotnosti s ostalim kontorima trgovci ovdje nisu živjeli na izoliranim i utvrđenim mjestima već su bili pomješani s gradskim stanovništvom. Od stanovnika grada iznajmljivali su kuće ili hostele i tamo živjeli i skladištili svoju robu. Prvi donjonjemački trgovci tamo se pojavljuju početkom 13. stoljeća, a nakon dobivanja posebnih privilegija 1353. godine njihov broj se povećao. Prema statutu kontora iz 1347. godine trgovci su bili podjeljeni u 3 grupe, odnosno *Drittela*.⁵⁸ Ova podjela služila je kao model na temelju kojeg se i sam Hanzeatski savez podjelio na tri grupe gradova. Samostalnost svake grupe u kontoru bila je jako naglašena.

⁵⁷ P. Dollinger, 1966, str. 83.

⁵⁸ U. Ziegler, 1996, str. 210.

Jednom godišnje svaka bi grupa birala po dvojicu starješina. Ukupno šest starješina, iz svake grupe po dvojica, činili su vijeće kontora. Kao i u drugim kontorima vijeće starješina je zastupalo interese trgovaca iz kontora pred flandrijskim vlastima i na zasjedanjima Hansetaga. Vijeću je bio dodjeljen predstojnik koji je u ime starješina uređivao odnose između kontora, grada i flandrijskih vladara.

Važnost kontora u Brugesu počela je opadati usporedno s uspinjanjem Antwerpena kao novog središta međunarodne trgovine. Sva trgovačka konkurencija preselila se je u Antwerpen pa se je, slijedeći novi trend, i broj hanzeatskih trgovaca u Brugesu sredinom 16. stoljeća počeo smanjivati.

Tyskebrüggen u Bergenu

Prvi izvori koji nam svjedoče o prisutnosti donjonjemačkih trgovaca u Bergenu potječu iz prve polovice 13. stoljeća. Ovdje je i prije njihova dolaska vladala dobro razvijena trgovina između norveških i engleskih trgovaca. Norveški trgovci mjenjali su drvo, ribu i luksuzne predmete u zamjenu za žitarice i vino danskih i engleskih trgovaca. Budući da polovicom 13. stoljeća količine žita koje su engleski trgovci dopremali nisu bile dovoljne za opskrbu norveškog stanovništva počeli su u toj trgovini sudjelovati donjonjemački trgovci. Oni su iz vendskih gradova u Bergen prevozili žitarice u zamjenu za ribu. Djelovali su na ruti Lübeck – Bergen – Boston – Bruges - Lübeck. Iz Lübecka bi izvozili vino, pivo, žitarice i flandrijsku tkaninu prema Bergenu. Tamo su kupovali ribu i drvo koje su potom prevozili u Boston da bi ih mjenjali za vunu. Zatim su vunu iz Bostona transportirali u Flandriju da bi je mjenjali za tkaninu, te su se vraćali natrag u Lübeck.

Prvi donjonjemački trgovci koji su počeli pristizati u Bergen zadržavali bi se samo za ljetnih dana, da bi tamo uskoro počeli i prezimljavati. S vremenom je pritek donjonjemačkih trgovaca postao tako velik da će u gradu činiti gotovo trećinu

stanovništva, a podaci iz 1276. godine govore da posjeduju vlastitu tržnicu i određeni broj stambenih i gospodarskih zgrada. Na njihovim temeljima razviti će se hanzeatski kontor koji će nositi naziv *Tyskebrüggen* što u bi u prijevodu značilo „*Njemački most*“.⁵⁹ Najveći utjecaj u kontoru imao je grad Lübeck. Gotovo su svi izabrani starješine kontora u razdoblju od 1388. do 1528. godine potjecali iz Lübecka.⁶⁰ Zadaća kontora bila je osigurati trgovinu s norveškim ribarima i proširiti hanzeatske trgovačke privilegije.

Krajem 15. stoljeća počeli su engleski trgovci ploviti prema Islandu kako bi tamo nabavljali ribu po povoljnijim cijenama. Ovime su ugrozili trgovinu hanzeatskih trgovaca koji su preuzeli ulogu posrednika u trgovini ribom između norveških i engleskih trgovaca. Samim time oslabljen je i monopolistički položaj Bergena, što je to rezultiralo i smanjenjem broja trgovaca u kontoru. Iako nikada nije došlo do formalnog ukidanja kontora, od 16. stoljeća nadalje njegov položaj bio je dodatno oslabljen pritiscima norveških vlasti koje su ga željele podvrgnuti pod svoju vlast, što im je na kraju i uspjelo.

4.4. Opseg i predmeti hanzeatske trgovine

Prostor djelovanja hanzeatske trgovine protezao se od Novgoroda na istoku do Bruges i Londona na zapadu, te od Bergena i Stockholma na sjeveru do Krakova na jugu. Od 14. stoljeća počeo se utjecaj hanzeatskih trgovaca širiti sve do Španjolske i Portugala, a na sjeveru do Islanda. Neki od trgovaca dospjeli su kopnenim putem i do gradova sjeverne Italije, ali privilegije koje bi tamo stekli odnosile su se samo na njih a ne na savez u cjelini budući da je trgovina prema jugu bila stvar individualnih odluka pojedinih trgovaca.

⁵⁹ C. Jahnke, 2014, str. 151.

⁶⁰ R. Hammel-Kiesow, M. Puhle, S. Wittenburg, 2009, str. 64.

Osnovni princip hanzeatske trgovine bila je razmjena živežnih namirnica, sirovina i luksuzne robe iz istočne i sjeverne Europe s gotovim proizvodima zapada. Zemlje koje je hanzeatska trgovina obuhvaćala istovremeno su bile uvozno i izvozno područje što je bilo u suprotnosti sa sredozemnom trgovinom u kojoj su zapadni trgovci plaćali plemenitim kovinama skupocjene istočnjačke predmete budući da nisu imali dobara koja bi mogli ponuditi u zamjenu.⁶¹ Najznačajniji predmeti kojima su trgovali hanzeatski trgovci bili su žitarice, sol, pivo, vino, drvo, vosak, krzno, riba, tkanine i vuna.

Predmeti s hanzeatskog područja

Predmeti hanzeatske trgovine koji su potjecali iz njemačkih zemalja bili su sol iz Lüneburga i pivo iz Hamburga, Rostocka i Wismara. Ostala roba iz unutrašnjosti kao što su vino i tkanine dopremala se rijekama Weserom, Odrom, Labom i Vislom prema gradovima na moru. Tako pristiglu robu trgovci su prevozili dalje brodovima na istok, sjever ili zapad. Na isti se način transportirala i roba koja je dolazila s mora. Iz obalnih gradova prevozila se rijekama uzvodno prema unutrašnjosti. Tako su hanzeatski obalni gradovi predstavljali posljednje stovarište za robu koja bi dolazila iz unutrašnjosti, dok su za robu koja se uvozila bili prvo.

Drvo i žitarice iz hanzeatskog zaleđa

Središnje mjesto u hanzeatskoj trgovini zauzimala je trgovina žitom. Žito iz pruskih, šleskih, poljskih i donjonjemačkih područja otpremalo se u hanzeatske gradove Hamburg, Danzig, Lübeck, Bremen, Stralsund, Wismar i Rostock. Tamošnji trgovci primoravali su okolne poljoprivrednike da svoje žito dopremaju isključivo u njihove luke. Velike količine žita koje su pristizale zadržavale se u tim gradovima budući da su ga neki od njih koristili za proizvodnju piva dok se ostatak prevezio brodovima u Flandriju i Englesku, a

⁶¹ J. Kulisher, 1957, str. 253.

djelom u Novgorod i skandinavske zemlje. Osim žitarica ova su područja bila isporučitelji i velike količine drva. Posebno je cijenjena bila hrastovina koje je potjecala iz pruskih i poljskih šuma u zaleđu Danziga. Posječeno drvo se transportiralo prema Danzigu gdje se je dalje obrađivalo a zatim su ga hanzeatski brodovi prevozili u donjonjemačke , flandrijske i engleske gradove. Tamo su se koristile velike količine tog materijala za gradnju brodova, katedrala i crkava. Izvori procjenjuju da su sredinom 15. stoljeća hanzeatski trgovci godišnje iz Danziga samo u engleske gradove izvozili više od 160.000 komada različitog drvenog materijala.⁶²

Vosak i krzno s istoka

Vosak i krzno pripadali su najznačajnijim i najstarijim trgovinskim dobrima Sjeverne Europe. Širenjem kršćanstva vosak je postao neophodan za osvjetljivanje sve većeg broja crkava i oltara, pa se već od 9. stoljeća razvila opsežna trgovina kojom su se iz ruskih šumskih predjela velike količine voska dopremale u gradove zapadne Europe. U toj su trgovini od druge polovice 12. stoljeća počeli sudjelovati i trgovci iz donjonjemačkih gradova. Zbog dobrog geografskog položaja njihovih gradova i mogućnosti povezivanja s unutrašnjošću, pošlo im je za rukom da postupno izguraju konkurente iz skandinavskih i slavenskih baltičkih zemalja i preuzmu kontrolu nad trgovinom ovog važnog dobra. Procjenjuje se kako su hanzeatski trgovci godišnje transportirali više od 75.000 kg voska samo u Englesku, za koju su predstavljali jedine uvoznike tog dobra.⁶³ Isto tako hanzeatski trgovci preuzeli su kontrolu i nad trgovinom krznom koje se smatralo statusnim simbolom i prodavalo po izrazito visokim cijenama. Krzna hermelina, kune i vjeverice zajedno s voskom dopremala bi se u kontore u Novgorodu, Polzoku ili Pskovu

⁶² U. Ziegler, 1996, str. 283.

⁶³ C. Jahnke, 2014, str. 62.

gdje bi se ispitivala njihova kvaliteta, a zatim bi ih se otpremalo u hanzeatske baltičke gradove Dorpat, Reval i Rigu te odande dalje prema Lübecku i Hamburgu na zapadu.

Bakar, željezo i haringa iz Skandinavije

Skandinavske zemlje bile su izvor brojnih nalazišta sirovina, u prvom redu bakra i željeza. Ovi su metali srednjovjekovnim obrtnicima služili za izradu različitih predmeta od kreveta do kuhinjskih lonaca. Sirovine su se iz skandinavskih planinskih područja transportirale prema Stockholmu gdje su se sakupljali hanzeatski trgovci koji su sa sobom donosili žitarice i pivo da bi ih potom mjenjali za metale. Po povratku trgovaca iz Stockholma određena količina metala bila je namjenjena za tržišta u hanzeatskim gradovima dok se je ostatak izvezio prema Flandriji i baltičkim gradovima na istoku. Pored metala važan produkt skandinavskog poluotoka bila je riba, prvenstveno haringa. To je bila jeftina riba i mogla se jesti usoljena ili sušena. Zbog toga su hanzeatski trgovci sol iz Lüneburga prevozili do poluotoka Skånea gdje su je mjenjali za usoljenu haringu. Kao što je širenje kršćanstva utjecalo na povećanju potražnju za voskom isto tako je utjecalo i na povećanu konzumaciju ribe budući da je vjera nalagala 180 posnih dana u godini. Posebno je od ove trgovine profitirao Lübeck preko kojeg se je, zahvaljujući njegovom geografskom položaju, sol iz Lüneburga mogla najbrže otpremiti do tržišta ribe na Skåneu. Krajem 15. stoljeća haringa je promjenila obitavalište i nastanila se u velikom broju u nizozemskim vodama što je utjecalo na slabljenje hanzeatske trgovine solju.

Tkanine i vuna sa zapada

Trgovina vunom i tkaninama smatra se najznačajnijom trgovinom hanzeatskih trgovaca poslije one žitom. Visokokvalitetna tkanina koja se proizvodila u Flandriji bila je daleko poznata, a izvoz tog dobra koncentrirao se prvenstveno u Brugesu. Za proizvodnju ove kvalitetne tkanine bila je potrebna kvalitetna vuna koju su hanzeatski trgovci nabavljali u

engleskim gradovima. Naime hanzeatski su trgovci stvorili trgovački trokut koji je povezivao Bergen, Boston i Bruges. Iz Lübecka bi izvozili vino, pivo, žitarice i flandrijsku tkaninu prema Bergenu. Tamo su kupovali ribu i drvo koje su potom prevozili u Boston da bi ih mjenjali za vunu. Zatim su vunu iz Bostona transportirali u Flandriju da bi je mjenjali za tkaninu. O važnosti ove trgovine govore i podaci iz izvora koji navode kako je u 1368. godini trgovina tkaninom zauzimala 51% robe uvezene u Lübeck.⁶⁴

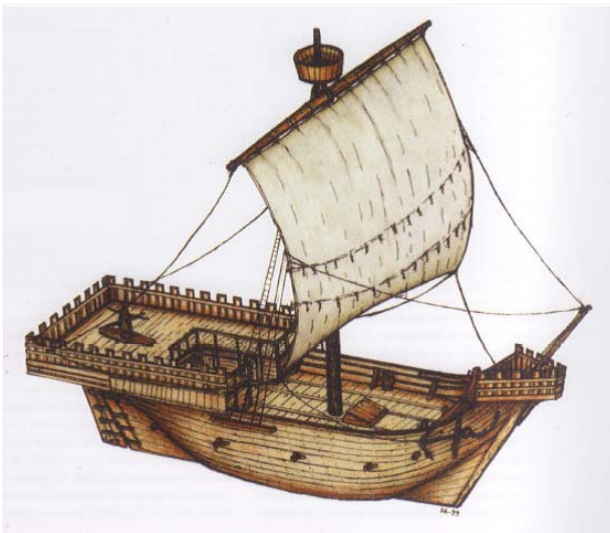
⁶⁴ C. Jahnke, 2014, str. 85.

Karta 4. Predmeti hanzeatske trgovine (prema C. Jahnke, 2014, str. 58.)

4.5. Brodovi i brodogradnja

Brzo širenje hanzeatske trgovine u sjevernoeuropskim zemljama usko je povezano s razvojem velikih trgovačkih brodova koji su bili sposobni prevoziti velike količine robe. U vrijeme osnutka Lübecka, Sjevernim i Baltičkim morem, u svrhu prijevoza tereta plovilo se uskim i brzim brodovima vikinškog podrijetla, takozvani *knarr*, koji su imali nosivost do 30 tona. S vremenom to je plovilo postalo premalo budući da su hanzeatski trgovci zbog proširenja trgovačke mreže i povećane potražnje morali prevoziti niz teških dobara poput soli, drva i žitarica u velikim količinama. Zbog toga se razvio široki teretni brod, nosivosti 200-700 tona s kobilicom i pravim kormilom, sposoban za plovidbu na otvorenom moru, imenom *koka*.⁶⁵ Prvi spomen koke nalazimo u engleskim rukopisima iz 11. stoljeća, a s razvojem hanzeatske trgovine koka se krajem 12. stoljeća pojavljuje i na njemačkim baltičkim obalama. Posebice su pruski i livonski hanzeatski gradovi ulagali velika sredstva u gradnju ovih velikih brodova kako bi mogli transportirati niže teških

Slika 3. Rekonstrukcijski prikaz hanzeatske koke s kraja 14. stoljeća (preuzeto iz R. Hammel-Kiesow - M. Puhle - S. Wittenburg, 2009, str. 125.

dobara iz svog zaleđa. Ova vrsta broda razvila se iz atlantske ratne nave pa je poput nje u početku imala jedan jarbol s velikim križnim četverokutnim jedrom i okruglim košem s kruništem na vrhu jarbola.⁶⁶ Pramac i krmu činile su visoke platforme ograđene debelom obodnicom s kruništem, koje su po potrebi bile naoružane lakim

⁶⁵ Z. Vuković, 1976, str. 620.

⁶⁶ P. Mardešić, S. Vekarić, 1976, str. 627.

topovima za zaštitu od napada. Najstarija olupina koke pronađena je u morima na sjeveru Jütlanda i potječe iz prve polovice 12. stoljeća. Bila je oko 21 m duga, 5 metara široka i nosivosti od oko 42 tone čime je spadala u koke manjih nosivosti. Osim olupina iz morskih dubina važni izvori koji svjedoče o izgledu ovih brodova su i gradski pečati različitih hanzeatskih gradova koji kao centralni motiv imaju prikaz koke. Zamjetno je kako se prikaz koke na pečatu Lübecka iz 1256. godine razlikuje od prikaza na pečatu grada Stralsunda iz 1329. godine što je očiti dokaz razvoja koji je ova vrsta broda s vremenom doživjela.⁶⁷ Krajem 16. stoljeća počele su se graditi koke s tri jarbola od kojih je pramačni imao jedno križno jedro, glavni dva križna jedra, a krmeni jedno latinsko jedro. Najveće koke imale su četiri jarbola, od kojih su dva krmena imala latinska jedra. Kao primjer najveće koke u izvorima se spominje „Der Adler von Lübeck“ nosivosti 2000

Slika 3. Prikaz hulka na pečatu grada Danziga, početak 15. stoljeća (preuzeto iz T. Förster, 2009, str. 97.)

bačava.⁶⁸ Krajem 14. stoljeća uporabu koke je u velikoj mjeri potisnuo *hulk*. Prvotno frizijski tip broda s jednim jarbolom i križnim jedrom koristio se kao brod na rijekama i kanalima dok mu je potencijal za plovidbu morskom obalom bio ograničen. Sredinom 15. stoljeća razvio se u brod s tri jarbola. Imao je trup zaobljenih krajeva, niski pramac i visoku krmu. Slično kao i kod koke krma i pramac bili su ograđeni debelom obodnicom s kruništem. Na pramačnom i glavnom jarbolu nalazila su se križna jedra a na krmenom latinsko jedro. Ubrzo je postao

⁶⁷ T. Förster, 2009, str. 65.

⁶⁸ P. Mardešić, S. Vekarić, 1976, str. 628.

suparnik koki budući da je bio viši od nje i imao veću nosivost, 150- 300 tona.⁶⁹ Pored hulka i koke hanzeatski trgovci su za prijevoz dobara koristili i karavele te brodove manjih nosivosti. Karavele su se kao i koke i hulkovi koristile prvenstveno za prijevoz velikih tereta dok su manji brodovi poput *evera*, malenog jedrenjaka s dva jarbola, duljine 15-20 metra i nosivosti 40-60 tona, prvenstveno koristili za obalnu trgovinu.⁷⁰ Usprkos različitim vrstama brodova koji su hanzeatskim trgovcima bili na raspolaganju hulka i koka ostali su, sve do 17. stoljeća, dominantni tipovi korišteni za prijevoz hanzeatskih dobara.

⁶⁹ R. Hammel-Kiesow, M. Puhle, S. Wittenburg, 2009, str. 128.

⁷⁰ A. I. Simović, 1990, str. 213.

5. Kriza i pad moći Hanzeatskog saveza (15.-17. stoljeće)

Drugu polovicu 15. stoljeća obilježilo je postupno slabljenje trgovačke moći Hanzeatskog saveza. Ono je usko povezano s političkim i gospodarskim promjenama u Sjevernoj i Zapadnoj Europi tog razdoblja, koje su se, iz hanzeatskog kuta gledanja, kretale u nepovoljnom smjeru. Iako je cijeli niz promjena i njihovih međusobnih djelovanja utjecao na polagani raspad saveza u kratkim se crtama on može sagledati kao posljedica jačanja teritorijalne moći vladara susjednih država koja je utjecala na ukidanje pojedinih hanzeatskih povlastica kako bi se omogućio uspon domaćih trgovaca tih država. Tako ojačali počeli su predstavljati ozbiljnu konkurenciju hanzeatskim trgovcima, što je vodilo ka gubitku hanzeatskog monopola nad sjevernomorskom i baltičkom trgovinom i propadanju kontora. Nadodaju li se ovome zemljopisna otkrića koja za posljedicu imaju izmještanje glavnih trgovačkih puteva na Atlantski ocean, što je pogodovalo razvoju jakih trgovačkih sila poput Španjolske, Portugala i Nizozemske, dobiva se zaokružena slika o glavnim uzrocima polaganog ali sustavnog slabljenja i na koncu propadanja Hanzeatskog saveza. Kako bismo dobili što cjelovitiju predodžbu o međusobnom djelovanju navedenih uzroka potrebno je svaki od njih pomnije sagledati i analizirati.

5.1. Jačanje teritorijalne moći okolnih vladara, izmještanje trgovačkih puteva i jačanje konkurenata

U razdoblju 13. i 14. stoljeća države koje su okruživale hanzeatski prostor djelovanja bile su nemoćne i bez prave centralne vlasti stoga je hanzeatskim trgovcima polazilo za rukom da iskoriste tu slabost i ostvare monopol nad sjevernoeuropskom trgovinom. Postupnim jačanjem centralnih vlasti u okolnim područjima dolazi do ugrožavanja tog monopola. Tako ojačali vladari poželjeli su i sami sudjelovati u velikim dobitima koje je ta trgovina

donosila. Ova tendencija se prvenstveno osjetila na sve češćim pokušajima ukidanja trgovačkih povlastica stranim trgovcima. Kao što je otprije poznato hanzeatska trgovina se uvelike temeljila upravo na tim povlasticama što su joj ih vladari stranih država dodjeljivali, ne bi li ih ovi za uzvrat opskrbljivali luksuznom robom ili pak davali zajmove potrebne za financiranje ratova. Ta praksa se s povećanjem teritorijalne moći vladara drastično promjenila budući da su strani vladari počeli naginjati k tome da povlašćuju domaće trgovce ne bi li tako izgradili vlastitu trgovačku flotu što bi ujedno značilo i kontrolu nad trgovinom te veću financijsku dobit. Posljedica toga je bila da su gotovo svuda u Flandriji, Engleskoj i Švedskoj vladari počeli s ukidanjem povlastica hanzeatskim trgovcima i podvrgavanjem njihovih kontora vlastima zemlje u kojoj se nalaze, čime su oni svedeni na podređen položaj. Osim ukidanja povlastica hanzeatski monopol dodatno su ugrozila i teritorijalna osvajanja okolnih vladara zbog kojih su određeni gradovi koji su bili članovi Hanzeatskog saveza morali priznati vlast lokalnog vladara koji je osvojio područje na kojem se nalaze i sukladno s time bili su prisiljeni istupiti iz Saveza. Moć velikih teritorijalnih država, koje su se tijekom 15. stoljeća počele formirati, s vremenom je nadjačala vojnu moć Hanzeatskog saveza. To se najjasnije vidi na primjeru hanzeatske trgovine s istokom koja je, zbog jačanja i teritorijalnih osvajanja ruskih careva, bila u stalnom opadanju što je na poslijetku i utjecalo na zatvaranje kontora u Novgorodu. Nakon njegova zatvaranja glavnu ulogu u trgovini s istokom preuzeli su estonski i livonskih gradovi poput Revala, Dorpata i Rige.⁷¹ Činjenica da su se ti gradovi nalazili u savezu hanzeatskih gradova postala je nebitna jer su se oni uskoro, jačanjem teritorijalne moći švedskih i poljskih vladara, našli pod njihovom vlašću i bili prisiljeni otkazati članstvo u savezu. Reval je osvojen od strane švedskog kralja a Riga je postala dio poljsko-litavske unije. Od takvog razvoja događaja i stagnacije hanzeatskog utjecaja na

⁷¹ P. Dollinger, 1966, str. 402.

istoku najviše su profitirali nizozemski trgovci koji su postali glavni hanzeatski konkurenti u trgovini s istokom. Rast njihove snage uzrokovan je premještanjem glavnih trgovačkih puteva na Atlantski ocean kao posljedice zemljopisnih otkrića usljed čega su upravo europske države na obalama Atlantika poput Nizozemske, Portugala i Španjolske bile u mogućnosti izgraditi jaku trgovačku flotu te tako postati značajni konkurenti hanzeatskoj trgovini na sjeveru.

Još jedan važan, ako ne i najvažniji kontor Hanzeatskog saveza počeo je krajem 15. stoljeća propadati. Riječ je o kontoru u Brugesu čije je značenje za sjevernoeuropsku trgovinu, još za vrijeme Stogodišnjeg rata, počelo opadati. Usljed stalnih sukoba između engleskih i francuskih snaga i nesigurnosti plovidbe morem na području kanala La Manche, premjestio se trgovački put južnoeuropskih trgovaca posebice Talijana, koji su preko Gibraltara i Biskajskog zaljeva putovali prema Brugesu, na kopnenu rutu koja je prolazila preko Alpa i gornjonjemačkih krajeva do Antwerpena.⁷² Zbog toga je Bruges kontinuirano gubio na značenju budući da je Antwerpen s vremenom postao novi trgovački centar Sjeverne Europe.⁷³ Usljed ovakvog razvoja hanzeatski kontor u Brugesu trpio je velike gubitke. Osim toga otvaranjem novog kopnenog puta, koji je prolazio gornjonjemačkim gradovima poput Augsburga i Nürnberga, hanzeatima je zadan još jedan udarac i to od strane gornjonjemačkih trgovaca kojima je novi kopneni put omogućio priliku da se, slijedeći Talijane na putu prema sjeveru, priključe baltičkoj i sjevernomorskoj trgovini i na taj način postanu još jedna prijetnja hanzeatskom trgovačkom monopolu. Tako je usporedno s ekspanzijom nizozemskih trgovaca na istok jačala i trgovina gornjonjemačkih trgovaca u donjonjemačkim hanzeatskim gradovima. Osobito značajni bili su gornjonjemački trgovci iz Augsburga koji su potjecali iz utjecajne

⁷² G. Greichen, R. Hammel-Kiesow, 2011, str. 343.

⁷³ H. Pirenne, 2005, str.352.

trgovačke obitelji Fugger. Svoj utjecaj i bogatstvo Fuggeri su stekli u drugoj polovici 15. stoljeća kada su postali glavni bankari i trgovci njemačkih careva. Njihova trgovina temeljila se na srebru i bakru koje su dopremali iz nalazišta u Ugarskoj. Stekavši tako veliko bogatstvo pružila im se prilika da prošire svoju trgovinu pa su prodirući na sjever postali snažni konkurenti hanzeatskoj trgovini skandinavskim metalima. Na sjeveru bi dolazili u hanzeatske gradove poput Kölna, Lübecka i Danziga gdje bi mjenjali bakar i srebro za krzno, vosak i ostale proizvode s istoka.

Tijekom 15. stoljeća počeli su se izdizati i engleski trgovci. Oni su, zbog monopola hanzeatskih trgovaca nad tržištima ribe u Bergenu i na poluotku Skåneu, bili prisiljeni da zajedno s flamanskim i nizozemskim trgovcima traže druge izvore za nabavu te sirovine. Visoke nabavne cijena ribe, koje su hanzeatski trgovci određivali, potakle su Engleze da plove prema Islandu. Tamo su bili u mogućnosti nabavljati ribu po povoljnijim uvjetima budući da nije bilo posrednika, već se trgovina obavljala direktno s domaćim trgovcima. Tako su uspostavili vlastitu trgovinu ribom s islandskog područja i izbacili su hanzeatske trgovce kao posrednike u trgovini tim dobrom. To je posebno naškodilo Lübecku čija se moć temeljila na izvozu velikih količina soli iz Lüneburga na tržišta ribe u Bergenu i Skåneu.

Premještanjem starih trgovačkih puteva i pojavom novih konkurenata onemogućeno je hanzeatskim trgovcima da na sjeveru ostanu jedini posrednici između istočne, zapadne i sredozemne trgovine.

5.2. Sukobi među članovima saveza i utjecaj reformacije

Nasuprot sve većem teritorijalnom povezivanju okolnih država i pojavi novih konkurenata sve više su se očitovali nedostaci teritorijalne nepovezanosti hanzeatskih

gradova i nehomogenosti saveza. Pojava novih konkurenata uzrokovala je sukobe i neslaganja unutar saveza. Hanzeatski savez, kao labava zajednica bez jake centralne vlasti, nije bio u stanju definirati jasnu zajedničku politiku koja bi odredila načine kako zaustaviti napredovanje konkurenata. To nije iznenađujuće ako uzmemo u obzir da većina gradova saveza nije djelila puno zajedničkih interesa osim jednog, a to je korištenje zajedničkih privilegija za trgovinu u inozemstvu. Osim toga jačanje teritorijalnih vladara koje je započelo u drugoj polovici 15. stoljeća bilo je, kao i u okolnim zemljama, izraženo i na prostorima Njemačkog Carstva te je dovelo do toga da su relativno samostalni i autonomni hanzeatski gradovi počeli padati pod vlast zemaljskih vladara. Gradovi su bili prisiljeni istupiti iz Saveza i integrirati se u politički i gospodarski sustav područja koje su ti vladari podvrgavali pod svoju vlast. Iako je integracija u gospodarski sustav tih područja štetila cjelovitosti saveza išla je na ruku malih hanzeatskih gradova budući da su u savezu većinom profitirali veliki pomorski gradovi koji su imali mogućnost sudjelovanja u vanjskoj trgovini. Pojačano ograničavanje, prije svega, političkih sloboda mnogih hanzeatskih gradova dovelo je do pokušaja reorganizacije saveza. Zato je 1554. godine u cilju užeg povezivanja gradova i stvaranja jedinstvenije politike prema konkurentima savez podijeljen na četiri skupine odnosno *Viertela* koji su na čelu s Kölnom, Lübeckom, Braunschweigom i Danzigom zastupali interese preostala 63 grada Hanzeatskog saveza.⁷⁴ Pokušaji reorganizacije saveza zaustavljeni su širenjem reformacije koja se, do sredine 16. stoljeća, s pruskih i poljskih područja proširila na donjonjemačke gradove. Za Hanzeatski savez reformacija je imala četiri bitne posljedice. Prvo, potiskivanje katolicizma u gradovima rezultiralo je udaljavanjem gradova od cara i gubljenjem carske podrške u nastojanjima hanzeatskih trgovaca da svoju trgovinu prošire na Atlantik, budući da su monopol na Baltičkom moru izgubili. Gubljenje careve podrške

⁷⁴ P. Dollinger, 1966, str. 427.

omogućilo je dodatni uspon nizozemskim i ostalih trgovaca u trgovini Atlantikom. Drugo, oslabila je, zbog različitog djelovanja na određenim područjima odnose među gradovima. Iako su se gradski vjećnici i dužnosnici na početku protivnički postavili prema novom učenju pokazalo se kasnije da su upravo oni postali oduševljeni sljedbenici i pristaše tog učenja. U početku su gradovi bili složni u otporu prema učenjima reformista i 1525. godine na jednom zasjedanju Hansetaga donjeli su određene odluke protiv tog nauka. Usprkos tome, brzo širenje reformacije dovelo je do toga da je svaki grad o vjerskim pitanjima počeo sam odlučivati. Uskoro su se hanzeatski gradovi podjelili na protestantske i katoličke pa su kao takvi još teže mogli pronaći zajednički jezik u pitanjima trgovine i suprotstavljanju konkurentima. Zbog toga je politika hanzeatskih gradova počela djelovati na principu borbe jedan protiv drugoga. Treće, hanzeatski gradovi koji su sudjelovali u koalicijama protiv cara i katoličkih snaga trpjeli su velike financijske gubitke u slučaju poraza. Četvrto, Crkva se oslanjala na teritorijalne vladare u borbi protiv reformacije pa je zbog priljeva crkvenih sredstava rasla njihova financijska moć što je utjecalo na to da iskoriste razmirice između gradova i podvrgnu ih pod svoju vlast.

Usprkos velikim napetostima između preostalih članova saveza i izloženosti sukobima tijekom Tridesetogodišnjeg rata savez se uspio održati. Nakon završetka rata preostali hanzeatski gradovi koji su uspjeli očuvati svoju autonomiju okupili su se oko Bremena, Hamburga i Lübecka. Iako je 1669. godine u Lübecku održano posljednje zasjedanje Hansetaga na kojem se okupilo svega šest predstavnika gradova, savez je i dalje nastavio djelovati i zastupati interese svojih preostalih članova. Formalno sastajanje članova na hanzeatskim skupštinama koje je od 1669. godine prestalo djelovati nije značilo i prestanak zajedničkog trgovačkog djelovanju nekolicine preostalih gradova. O tome svjedoči i daljnje postojanje kontora u Londonu i Antwerpenu koji su se tamo održali sve

do druge polovice 19. stoljeća, nakon čega su preostali gradovi svoje trgovačke interese počeli zastupati odvojeno.

6. Zaključak

Hanza, odnosno Hanzeatski savez, predstavljala je u prvoj polovici 12. stoljeća udruženje donjonjemačkih trgovaca u inozemstvu, nastalo radi sigurnosti i zaštite njihovih interesa, a u 13. stoljeću se razvila u savez donjonjemačkih trgovačkih gradova. Rolf Hammel-Kiesow, navodi kako su se od kraja 11. do sredine 14. stoljeća dogodili određeni gospodarski i politički procesi koji su predstavljali važne preduvjete za nastanak ovog saveza. Prvi je bio sve veće uključivanje baltičkog prostora u zapadnu i srednjoeuropsku trgovačku mrežu usred germanizacije i kolonizacije istočnih i južnih obala Baltičkog mora koju sredinom 12. stoljeća provode njemački knezovi i pripadnici Teutonskog viteškog reda. Drugi preduvjet je veliki porast potražnje trgovinskih dobara, uzrokovan ubrzanim rastom stanovništva i napretkom gospodarske aktivnosti gradova. Razvoj gradova na novoosvojenim područjima i povećanje stanovništva već postojećih dovelo je do razvoja srednjovjekovne trgovine. Povećani broj stanovništva uzrokovao je veću potražnju za hranom i sirovinama zbog čega su trgovačke mreže postajale sve gušće. To je omogućilo i trgovcima iz donjonjemačkih gradova da se priključe sjevernomorskoj i baltičkoj trgovini i postanu žestoki konkurenti skandinavskim, flamanskim i frizijskim trgovcima. Temelj za priključenje toj trgovini nastao je osnivanjem Lübecka 1158./1159. godine. Budući da se novi grad nalazio svega 20 km od Baltičkog mora on je postao odskočna daska za ekspanziju donjonjemačkih trgovaca prema utvrđenim trgovačkim putevima tog područja. Prva mjesta širenja njihove trgovine bila su na istoku a glavni cilj im je bio stići do Novgoroda, velikog tržišta krznom i voskom. Zajedno s Gotlandanima počeli su donjonjemački trgovci ploviti prema Rusiji. Stigavši u Novgorod 1192. godine dodjeljeno im je pravo da osnuju svoju vlastitu tržnicu iz koje će se razviti budući hanzeatski kontor. Trgovačke veze donjonjemačkih trgovaca i skandinavskih gradova započele su nedugo nakon utemeljenja Lübecka. Već u drugoj polovici 12. stoljeća počeli

su ploviti i naseljavati se u skandinavskim područjima, ponajprije na švedskom poluotoku Skåne-u a od 13. stoljeća pojavljuju se i u norveškom gradu Bergenu. U Engleskoj su već od prve polovice 12. stoljeća djelovali trgovci iz Kölna pa su donjonjemački trgovci slijedeći njihove puteve počeli posjećivali luke u Yarmouthu, Lynnu, Hullu, Bostonu i Londonu. Početkom 13. stoljeća postoje dokazi i o prisustvu donjonjemačkih trgovaca u Flandriji.

Radi sigurnosti i zaštite interesa svojih trgovaca počeli su donjonjemački gradovi potpisivali bilateralne trgovačke ugovore na temelju kojih su se kasnije razvili regionalni savezi gradova. Tendencija stvaranja trgovačkih saveza gradova bila je uzrokovana slabljenjem središnje vlasti, budući da su bez jake središnje vlasti gradovi bili primorani sami zaštititi svoje trgovce od potencijalnih napadača. Sredinom 13. stoljeća nastalo je tako nekoliko saveza gradova, a za povijest Hanze od velike je važnosti nastanak saveza „vendskih gradova“. Pod ovim se imenom misli, u užem smislu, na novoosnovane gradove na obalama Baltičkog mora: Lübeck, Kiel, Wismar, Rostock i Stralsund. Savez se temeljio na trgovačkim ugovorima koji su omogućavali da njihovi trgovci u gradovima članovima saveza mogu uživati ista prava kao i kod kuće. Tako je sjeverno-njemačko trgovačko područje sredinom 13. stoljeća bilo prekriveno mrežom međusobnih političkih i trgovačkih saveza gradova. Iako su savezi gradova bili posve neovisni jedan od drugoga, težili su zajedničkim interesima u trgovini. Ti interesi učvršćivali su jedinstvo među njima što je bilo temelj da se u prvoj polovici 14. stoljeća izgrade bitni instrumenti za nastanak Hanzeatskog saveza. Predstavnici gradova počeli su sve češće zajedno zasjedati na skupštinama kako bi raspravljali o pitanjima trgovine i zajednički se borili za dobivanje privilegija u inozemstvu. Te skupštine održavale su se u Lübecku koji će preuzeti vodeću ulogu u stvaranju saveza pa se je do sredine 14. stoljeća vodstvu Lübecka podvrgao veći dio gradova. O zajedničkom istupanju gradova pod jedinstvenim imenom *Hanza* možemo

govoriti tek od 1358. godine kada su se predstavnici nekih saveza gradova okupili u Lübecku zbog problema po pitanju blokade proizvoda iz Flandrije. Članovi koji su sudjelovali u radu te skupštine sebe su nazvali trgovcima Hanze iz Njemačke „*mercatores de hansa Theutonicorum*“. Od tada su ugled i moć Hanzeatskog saveza počeli naglo rasti te on postaje glavni akter u svim razmiricama i sukobima na morima sjeverne Europe. Vrhunac svoje moći Hanza postiže 1368. godine u sukobu protiv danskog kralja Valdemara IV. koji je svojom ekspanzionističkom politikom ugrozio hanzeatske trgovačke interese na Baltičkom moru i švedskom poluotoku Skåne-u. Pobjeđivši u ovom sukobu Hanza je postigla da joj se ponovno potvrde njezine trgovačke privilegije i prevlast na Baltičkom moru. Osim toga, posljednja točka mirovnog ugovora iz Stralsunda obvezala je dansko kraljevsko vijeće da se u slučaju smrti Valdemara IV. njegov nasljednik ne može izabrati bez pristanka Hanzeatskog saveza. Ovim političkim i vojnim trijumfom Hanzeatski savez je potvrdio svoju prevlast na morima sjeverne Europe čime se našao na vrhuncu svoje moći.

Svi gradovi koji su se priključili Hanzi činili su poprilično labav savez gradova koji je bio zaključen prvenstveno radi zaštite zajedničkih trgovačkih interesa. Temeljno načelo kojim se savez vodio bilo je stjecanje jednakih trgovačkih sloboda za sve njegove članove. Hanzeatskim gradom smatrao se svaki grad čiji su trgovci koristili hanzeatske povlastice za trgovinu. Vodeći se tom činjenicom u razdoblju 14.-16. stoljeća savezu je pripadalo oko 180-200 gradova. Budući da savez nije posjedovao vlastitu blagajnu, vojsku ni mornaricu gradovi su se sami prema potrebi organizirali i sabirali novac za formiranje flote ukoliko je bilo nužno trgovačke interese braniti oružjem. Jedino upravno tijelo koje je u savezu djelovalo bio je *Hansetag* - skupština gradova članova saveza. On je bio rukovodeći organ saveza i odlučivao je o svim važnim političkim i gospodarskim

pitanjima. Kao takav se rijetko i neredovito sastajao a broj članova na zasjedanjima nikad nije bio potpun.

Prostor djelovanja hanzeatske trgovine protezao se od Novgoroda na istoku do Brugesu i Londona na zapadu, te od Bergena i Stockholma na sjeveru do Krakova na jugu. Od 14. stoljeća počeo se utjecaj hanzeatskih trgovaca širiti sve do Španjolske i Portugala, a na sjeveru do Islanda. Na tim prostorima osnovali su hanzeatski trgovci četiri glavna kontora ili poslovnice. Prvi je nastao još u 12. stoljeću u Novgorodu, zatim su u 13. stoljeću osnovane poslovnice u Londonu i Brugesu, a od sredine 14. stoljeća izvori spominju poslovnicu u Bergenu. Svaki kontor imao je vlastitog starješinu (njem. *Älterman*), vlastiti statut, blagajnu i pečat. Uloga starješina bila je zastupati interese trgovaca u kontorima. Osnovni princip na temelju kojeg se odvijala trgovina u kontorima bila je razmjena živežnih namirnica, sirovina i luksuzne robe iz istočne i sjeverne Europe s gotovim proizvodima zapada. Najznačajniji predmeti kojima su trgovali hanzeatski trgovci bili su žitarice, sol, pivo, vino, drvo, vosak, krzno, riba, tkanine i vuna. Niz ovih teških dobara prevozio se velikim teretnim brodovima nosivosti 200-700 tona imenom koka. Najveće koke imale su četiri jarbola, nosivosti do 2000 bačava i naoružane lakim topovima za zaštitu od napada.

Od druge polovice 15. stoljeća zamjetno je postupno slabljenje trgovačke moći Hanzeatskog saveza. To je usko povezano s političkim i gospodarskim promjenama u Sjevernoj i Zapadnoj Europi 15. stoljeća. Sveukupno gledajući konkurenti su postajali jači, vladari su sve manje bili spremni davati hanzeatskim trgovcima povlastice, a moć teritorijalnih vladara je stalno rasla čime su relativno autonomni hanzeatski gradovi bivali sve više podvrgavani toj moći i primorani napustiti savez. Izmještanjem trgovačkih puteva na Atlantik, usljed otkrića novih kontinenata, počelo je uzdizanje novih konkurenata, prvenstveno Nizozemaca koji su preoteli hanzeatima monopol na Baltičkom

moru. Zbog toga dolazi do velikih sukoba u savezu a utjecajem reformacije gradovi su se podjelili na protestantske i katoličke. Izašavši iz Tridesetogodišnjeg rata preostali hanzeatski gradovi okupili su se oko Bremena, Hamburga i Lübecka. Zasjedanje Hansetaga održano 1669. godine bilo je i posljednje a na njemu se okupilo svega šest predstavnika gradova. Iako se nakon tog datuma predstavnici saveza više nikad nisu okupili, preostali gradovi su još neko vrijeme nastavili djelovati pod imenom Hanzeatskog saveza da bi s vremenom svaki od njih svoje interese počeo zastupati odvojeno. Prema tome, povijest Hanze završava upravo kako je i započela, bez jasno definiranog datuma.

7. Popis literature

L. Černički, 2006, Rügen; najveći njemački otok, *Meridijani*, god. 13, broj 101, Zagreb, 2006, str. 78- 83.

S. Buttinger, 2012, *Das Mittelalter*, Stuttgart: Konrad Theiss, 2012.

DIE HANSE- *Hanse org.-* <http://www.hanse.org/de/hansestaedte/nordseeraum/> (4. studenog 2014.)

P. Dollinger, 1966, *Die Hanse*, Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1966.

B. Fischer, 1981, *Hanse-Städte, Köln*: DuMont, 1981.

T. Förster, 2009, *Schiffe der Hanse*, Rostock: Hinstorff, 2009.

H. J. Gilomen, 2014, *Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters*, München: C. H. Beck Verlag, 2014.

G. Greichen - R. Hammel-Kiesow, 2011, *Die Hanse; eine heimliche Supermacht*, Reinbek: Rowohlt Verlag, 2011.

R. Hammel-Kiesow, 2000, *Die Hanse*, München: C. H. Beck Verlag, 2000.

R. Hammel-Kiesow - M. Puhle - S. Wittenburg, 2009, *Die Hanse*, Darmstadt: Primus Verlag, 2009.

Hrvatska enciklopedija- <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=24349> (26. listopada 2015.)

C. Jahnke, 2014, *Die Hanse*, Ditzingen: Reclam, 2014.

J. Kulisher, 1957, *Opća ekonomska povijest srednjeg i novog vijeka*, 1.-2., Zagreb: Kultura, 1957.

- J. Le Goff, 2010, *Da li je Evropa stvorena u srednjem veku?*, Beograd: Clio, 2010.
- J. Le Goff, 2014, *Trgovci i bankari u srednjem vijeku*, Zagreb: Kulturno informativni centar: Naklada Jesenski i Turk, 2014.
- P. Mardešić, 1976, Karavela, *Pomorska enciklopedija*, sv. 3, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1976., str. 472- 474.
- P. Mardešić - S. Vekarić, 1976, Koka, *Pomorska enciklopedija*, sv. 3, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1976., str. 627- 628.
- H. Petrić - G. Ravančić, 2003, *Povijest 2; udžbenik iz povijesti za 2. razred gimnazije*, Zagreb: Meridijani, 1. izdanje, 2003.
- H. Pirenne, 2005, *Povijest Europe; od seobe naroda do XVI. stoljeća*, Split: Marjan tisak, 2005.
- A. I. Simović (ur.), 1990, *Pomorski leksikon*, Zagreb: JLZ Miroslav Krleža, 1990., str. 213.
- Z. Vuković, 1975, Hanza, *Pomorska enciklopedija*, sv. 2, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1975., str. 619- 621.
- J. Wubs-Mrozewicz - S. Jenks, 2013, *The Hanse in Medieval and Early Modern Europe*, Leiden: Brill, 2013.
- U. Ziegler, 1996, *Die Hanse; Aufstieg, Blütezeit und Niedergang der ersten europäischen Wirtschaftsgemeinschaft*, Bern: Scherz, 1996.

SAŽETAK

Hanza i njezino značenje za trgovinu Sjeverne Europe od 12. do 17. stoljeća

Hanza, odnosno Hanzeatski savez, predstavljala je od druge polovice 12. stoljeća udruženje donjonjemačkih trgovaca u inozemstvu, nastalo radi sigurnosti i zaštite njihovih interesa, a tijekom 13. stoljeća se razvila u savez donjonjemačkih trgovačkih gradova. Tendencija stvaranja trgovačkih saveza gradova bila je uzrokovana slabljenjem središnje vlasti u Njemačkoj, koja više nije mogla jamčiti sigurnost u zemlji, pa su se zato osnivala privatna trgovačka društva koja su svojim članovima pružala potrebnu zaštitu. Formiranju Hanzeatskog saveza prethodilo je osnivanje nekoliko zasebnih saveza trgovačkih gradova predvođenih Lübeckom, Dortmundom i Kölnom koji su se sredinom 13. stoljeća okupili u jedan. S vremenom su savezu pristupili i drugi gradovi pa je on do polovice 14. stoljeća brojio oko 180-200 članova. Najviši organ Hanzeatskog saveza bila je skupština gradova članova tzv. *Hansetag*. Temelj hanzeatske trgovine predstavljale su trgovačke povlastice koje je savez u ime svojih članova izborio kod vladara susjednih država. Na temelju njih su hanzeatski trgovci ostvarili monopol u trgovini Sjevernim i Baltičkim morem. Savez je vrhunac moći dosegao 1370. godine nakon uspjeha u ratu protiv Danske čime je potvrdio svoj gospodarski monopol na morima Sjeverne Europe. Nakon ovog trijumfa snaga saveza je postupno slabila zbog sukoba i neslaganja unutar članova saveza koji su bili plod političkih i gospodarskih promjena u Sjevernoj i Zapadnoj Europi što je rezultiralo propadanjem hanzeatske trgovačke mreže a u konačnici i samoga Hanzeatskog saveza.

Ključne riječi: Hanza, povijest, 12.-17. stoljeće, trgovina, trgovačka mreža, Sjeverna Europa, savez gradova, hanzeatski grad, *Hansetag*, hanzeatska koka

SUMMARY

Hanseatic league and its significance for Northern Europe's trade from 12th to 17th century

Hansa, also known as Hanseatic league was a loose confederation of north German trade cities. It grew out of trade associations that had begun to develop in the late 12th century. The weakness of the imperial power in Germany made it necessary for these cities to band together for common protection of their trade interests. The Hanseatic league has resulted from three earlier confederations that were grouped around the cities of Lübeck, Dortmund and Hamburg. By the middle of 14th century network of alliances grew to 180-200 cities and included almost all German towns along the North and Baltic seas. The league had no formal constitution. Its only governing body was a congress named Hansetag that was made up of merchant from various hanseatic cities. The league used system of trade based on privileges given by the foreign rulers and by the beginning of the 14th century gained monopol on North and Baltic sea. During the 14th century Danish rulers were constantly trying to break the league's power, but in 1370 hanseatic fleet seized Copenhagen and imposed severe peace terms on Denmark. After this political and military triumph the league's power gradually declined because of the growing power of neighboring states and changes in the European economic structure. This caused internal conflicts among the cities and ultimately led to the disintegration of the Hanseatic trade network.

Keywords: Hanseatic league, history, 12th-17th century, North Europe, trade, trade networks, confederation of cities, Hanseatic city, *Hansetag*, cog